

HERODOTOS'TA İSKİT TARGİTAOS HANEDANLIĞI KURULUŞ MİTİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

RECONSIDERATIONS ON THE ACCOUNT OF THE SCYTHIAN FOUNDATION MYTH OF TARGITAEUS IN HERODOTUS

Muzaffer DEMİR^{ID}

Öz

Herhangi bir mit üzerine eleştirel araştırma romantizmin baştan çıkarıcılığını reddeder. Her varyantı veya değişikken kendine has özellikleri üzerinde ısrar ederek, mümkün olan en iyi derecede ismi bilinmeyen anlatıcılarını tanımlamaya çalışır. Sadece anlatıcı ile bağlantılı olmakla kalmayıp onun ve temsil ettiği toplumsal fraksiyonun çıkarlarını aktif bir şekilde ilerletecek derecede örnek olarak verilmiş olan varyantın detaylarını anlama girişiminde bulunur. Bu bağlamda ilgili miti aktaran yazarın pozisyonunun da gözden geçirilmesi gerekmektedir. Herodotos *Historiai* (Tarihler) olarak adlandırılan eserinde *Skythia*'nın da içinde bulunduğu bazı ülkelere seyahat ettiğini bildirmektedir. Onun bu gezilerini, yabancı ülkeler ve gelenekleriyle ilgili deliller toplamak için yaptığı yönündeki öngörünün üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü Herodotos, Hellen kökenli olmayanların da uygarlığa kazandırdığı yenilikler veya icatlar herkes tarafından bilinsin diye araştırmalarını yazıya geçirdiğini bildirmektedir. Bu doğrultuda, eski Hellen-Barbar antitezinin kristalleştiği bir dönemde yaşamasına rağmen, Hellen kökenli olmayan gelenekleri de ilginç bularak değer veren ve hatta öven bir tavır sergilediği görülmektedir. Herodotos, eserinin IV. kitabında özellikle İskit kökenleri, coğrafyası, etnografyası, kültürü ve tarihiyle ilgili muhtemelen kendi gözlemlerinden ve bu ülkede yaşayan Aristeas gibi Hellen yazarlardan faydalanma fırsatı bularak, elde ettiği bilgileri kendisinin de sorguladığı erken dönem Hellen kaynaklarıyla karşılaştırma fırsatı bulmuştur. Herodotos, bir bölümü sözlü kaynağa dayalı ve mitolojik içerikli olsa da, yeri geldiğinde İskitlerin kökeni konusunda daha gerçekçi ve tarafsız bilgiler ortaya koyabilmiştir. Böylelikle kendi ırkının ön yargılarını dengelediği söylenebilir. İskit hanedanlığının kuruluşu hakkında iki mit aktarmaktadır. İskitlerin kendileri tarafından aktarılan Targitaos ve bölgedeki Hellen koloni kurucularının öne çıkardığı Herakles ve Yılan-Kadın miti. Her iki mitin doğruluğu hakkında tarafsız kalmayı tercih ederek yorumu okuyucuya bırakmaktadır. Bu makalede Targitaos mitini özellikle hanedanlık kuruluşunu temsil eden kraliyet simgeleri bağlamında İran-Sasani edebiyatının başyapıtlarından Şahname'den de örnekler vererek tarihî açıdan yeniden yorumlamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Herodotos, İskitler, Targitaos, Kolaksais, mit, Şahname

Abstract

A critical approach on myth starts by refusing the seductions of romanticism, emphasizing on the particularities of each variant, aiming to identify as best as possible the unnamed narrators, and endeavouring

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Muğla / Türkiye, dmuzaffer@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7270-2317

to comprehend the way of the details of a given variant not only correlate with, but actively move forward the interests of the narrator and that fraction of society s/he stands for. From his own statements we learn that Herodotus had traveled through some countries including Scythia. It should be more taken into account that he undertook these journeys simply as a means of collecting evidence for the culture and history of foreign countries and then of using them for writing the History. This is because Herodotus himself points out that his History was also written that the great and wondrous works of non-Greeks may not lose their name. Despite he lived at a period when the Greek-Barbarian antithesis crystallized, he respected and took an interest in the intrinsic values of non-Greeks and was ready to accept foreign cultures on their own terms. Herodotus, especially in his fourth book about the Scythian origins, geography, ethnography, culture and history, had held the opportunity to use his own observations and the Greek informants like Aristes, living in this country, and compared them with the works of early Greek poets and logographers which he did not take for granted. This enabled him to present more credulous, impartial, critical views and informations at times about the origins of Scythians, which seems to have balanced the errors and deficiencies of his race and time. Herodotus cites two myths about the founding of the Scythian dynasty. Targiteus, transmitted by the Scythians themselves, and the myth of Heracles and the Serpent-Woman brought forward by the Hellenic colonists in the region. He does not comment on the veracity of both myths, preferring to remain neutral, leaving it to the reader. In this article, we will try to reinterpret the Targiteus myth from a historical point of view, especially in the context of royal symbols representing the establishment of the khanate, by giving examples from the Shahnameh, one of the masterpieces of Iranian-Sassanid literature.

Keywords: Herodotus, Scythians, Targiteus, Colaxais, myth, Shahnameh

Giriş

Herodotos (MÖ ca. 485-424) *Historiai* olarak adlandırılan dokuz kitaptan oluşan eserini MÖ 450 yılı civarında kaleme almaya başlamıştır. Eserinin ana temasını MÖ 480 yılı civarında başlayan Pers-Hellen savaşları oluşturmaktadır. Eserinin ilk dört kitabında ise Pers Akhaimenidai İmparatorluğu hâkimiyeti altındaki milletlerin gelenek ve göreneklerine, idare şekillerine, dinî inançlarına ve hatta yaptıkları icatlarla uygarlığa olan katkılarına değinmektedir; çünkü kendisi bu bağlamda eserini yazma amacının Hellenler dışındaki halkların icraatlarının da kaydını düşmek olduğunu vurgulama gereği duymuştur. İskitlerden bahsettiği dördüncü kitabında, Kafkaslar ve Güney Rusya'nın bazı bölgelerine yaptığı seyahatleri ve edindiği izlenimleri kaleme almıştır. Herodotos burada İskitlerin yerleşmiş oldukları coğrafya, iklim şartları, kökenleri, yaşam tarzları, Skythiada yaşayan diğer halk toplulukları, İskitlerin gelenek ve görenekleri, savaş taktikleri, İskit kral mezarları ve Pers Kralı I. Dareios'un Skythia seferinden bahsetmektedir. Dördüncü kitabının dışında, birinci, ikinci, üçüncü, altıncı ve yedinci kitabının bazı kısımlarında da ara ara İskitler hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Herodotos'un İskitler hakkında verdiği bu bilgilerin gerçekleri yansıtmayıp yansıtmadığı hâlâ günümüz modern bilim insanları arasında tartışma konusudur. Fehling ve Hartog gibi bilimadamları onun İskitler hakkında söylediklerinin büyük oranda uydurma olduğunu iddia etmektedirler.¹ Diğer taraftan bu bilim adamlarının Orta Asya

1 D. Fehling, *Herodotus and his 'Sources': Citation, Invention and Narrative Art / Die Quellenangaben bei Herodot: Studien zur Erzählkunst Herodots*, Berlin/New York, Trans. J. G. Howie, Leeds 1990; F. Hartog, *The Mirror of Herodotus: The Representation of the Other in the Writing of History Le miroir d'Hérodote: Essai sur la représentation de l'autre*, Trans. J. Lloyd, Berkeley/London 1988. Ayrıca bk. K. Wessellman, "Se non è vero: On the Use of Untrue Stories in Herodotus", *Truth and History in Ancient World: Pluralising the Past*, ed. I. Ruffell-L. I. Hau, New York/London 2017.

arkeoloji ve tarihiyle ilgili materyali sınırlı kullandıklarından böyle bir yanılığa içine düştükleri öne sürülmüştür; ilgili maddi kültür buluntuları dikkate alındığında ve tarihî kaynaklar doğru yorumlanarak anlaşıldığında farklı bir resim ortaya çıkmakta olup, Herodotos'un İskitlerle ilgili anlatımlarına da önemli oranda hak vermek gerekmektedir.²

Herodotos, IV.1.1-IV.4.4 arasında Pers kralı I. Dareios'un Babil'i aldıktan sonra MÖ 512 yılında İskitlere karşı savaş açmasının arka planına değinmektedir. I. Dareios'un İskitlerin geçmişte Med/Pers ülkesini fethetmesinden dolayı başta intikam olmak üzere İskitlere karşı bir sefer başlatmasının muhtemel farklı sebepleri hakkında kısa ve imalı bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda doğrudan İskit seferine giriş yapması ve anlatması beklenirken araya oldukça uzun olan İskitlerin kökenleri, coğrafyası ve geleneklerini aktaran yaklaşık seksen bölümden oluşan bir kısmı kendine özgü dairesel kompozisyon usulünü kullanarak entegre etmektedir.³ Bu kapsamda İskitlerin kökeniyle ilgili iki farklı söylence veya mite yer vermektedir.⁴ Birinci mitin İskitlerin kendileri, ikincisinin Karadeniz Hellen koloni kurucuları arafından kendisine anlatıldığını belirtmektedir. Bu ikisinin yanında üçüncü ve hatta dördüncü anlatılara da yer vermektedir. Kendisinin de inanmaya meyilli olduğunu belirttiği ancak kaynağını doğrudan vermediği (muhtemelen Aristeas) üçüncüsü nispeten gerçekçi bir göç anlatısıdır; İskitlerin ortaya çıktığı ve yayıldıkları coğrafyanın Massagetai kavmi tarafından çevrelendiğini ve onların da göç etmek zorunda kalarak Kimmerler üzerine baskı kurduklarını daha çok tarihi açıdan değerlendirdiğinden mitolojik içerikli değildir.⁵ İlk iki mit arasında özellikle birincisi daha fazla ilgi çektiğinden bilim adamları arasında uzun yıllar süren tartışma konusu olurken, ikincisi üzerine de son zamanlarda akademik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan en son çalışmalardan birisinde akademik referanslar verilmekte, iki mit arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve farklılıklarının ne anlama geldiği tartışılmaktadır.⁶ Biz bu çalışmamızda Herodotos'un aktardığı ilk mit, yani Targitaos miti üzerinde duracağız.⁷ Eleştirel bir yaklaşımla, konuyla ilgili yapılmış olan en son modern çalışmaların gözden geçirilmesi gerektiği kânatindeyiz. Bu kapsamda da bu mitin ima ettiği siyasi ve sosyal içerimlere, Sasani dönemi bağlantılı İran edebiyatından da örnekler vererek bazı yeni bakış açıları getirmeye çalışacağız.

2 Bu yönde görüş için bk. A. I. Ivantchik, "The Funeral of Scythian Kings: The historical reality and the description of Herodotus (IV, 71-72)", *Barbarians of Ancient Europe*, ed. L. Bonfante, Cambridge 2011, s. 80; H. J. Kim, "Herodotus' Scythians viewed from a central Asian perspective: its historicity and significance", *Ancient West and East*, IX, (2010), s. 115-134.

3 Herodotos'un II. kitabında yer alan Mısır *logosu* ile benzerliği konusunda bk. M. S. Zalin, *Studies in Aetiology and Historical Methodology in Herodotus*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), Duke University 2016, s. 101 vd.

4 Hdt. IV.5-12.

5 Aslında birde MÖ VII. yy'da yaşadığı düşünülen Prokonnesoslu Aristeas'ın anlattığı ancak eseri günümüze kadar ulaşmadığından Herodotos'un doğruluğu üzerine yorum yapmadan çok kısa değindiği ve muhtemelen bir önceki göç hikâyesinin varyantı olarak gördüğü bir *logos* daha bulunmaktadır; buna göre İskitleri süren Massagetai değil Issedones kavmidir (Hdt. IV.13; K. Wesselmann, *Age.*, s. 135). İskitlerin kökeni hakkındaki coğrafi yorum için ayrıca bk. M. Demir, "İskitlerin Kökeni Üzerine Değerlendirmeler: Coğrafi Yorum", *Kaşgarlı Mahmut Anısına Türkiye ve Türk Dünyası-VII*, ed. Y. E. Tansü, Ankara 2020, s. 242-285.

6 B. Lincoln, "Once Again 'the Scythian' Myth of Origins (Herodotus 4.5-10)", *Nordlit*, XXXIII, (2014), s. 19, dipnotlar 1 ve 2.

7 Hdt. IV.5-10.

Targitaos Miti

Aslında İskit yaratılış mitinden çok, siyasi ve sosyolojik açıdan ilk İskit hanedanlığının nasıl kurulduğu ağırlıklı olan mit şöyle aktarılmaktadır:

“[V.1] İskitler/Skythler, kendilerini ırkların en genci sayarlar ve kökenlerini şöyle gösterirler: şimdiki yurtları eskiden ıssızdı ve burada ilk olarak Targitaos adında bir adam doğdu. Onun anne babasının Zeus ve Borystenes [Dinyeper] Nehri'nin kızı olduğunu söylemektedirler (Ben bu hikâyeye inanmıyorum ancak anlatılmaktadır). [2] Targitaos'un soyu şöyledir; ve üç oğlu vardı: Lipoksais, Arpoksais ve en küçükleri Kolaksais. [3] Bunların yönetimi esnasında (hikâye devam etmektedir), bir gün Skythia'ya gökyüzünden altından yapılmış zanaat malzemeleri düşmüştür. Bunlar saban, boyunduruk, balta ve kupadır. İlk önce kardeşlerin büyüğü bunları görmüş ve almak için yaklaşmıştır. Ancak yaklaştıkça altın kor haline geldiğinden duraklamıştır. [4] Sonrasında ortanca kardeş yaklaşmış ve aynı şey olmuştur. Sonunda küçük olan yani Kolaksais yaklaşmış, altın soğumuş, o da onları alıp evine götürmüştür. Bunu gören büyük kardeşler iktidarı en genç kardeşe bırakmışlardır. [VI.1] Lipoxais'ten, Aukhatia denilen İskitler doğmuştur. Ortanca Arpoxais'ten gelenler Katiariler ve Traspiesler'dir ve en küçüklerinden de kralları çıkmıştır ki, adları Paralatailer'dir. [2] Tümü de Skoloti diye anılırlar ki, bu kralların lakabıdır. Bunlara İskitler adını Hellenler takmıştır. [VII.1] Kendi dediklerine bakılırsa, İskitler böyle meydana çıkmışlardır, ilk kralları Targitaos'dan Dareios'un ülkelerine karşı açtığı sefere gelinceye kadar ırkları, diyorlar, hepsi bin yıldan öteye gitmez, tastamam bu kadardır. Gökten düşen bu kutsal altını krallar büyük dikkatle saklarlar ve büyük kurbanlar keserek hoşnutluğunu kazanmaya çalışırlar. [2] Kutsal altını korumakla görevli olan kimse, bu bayram süresinde açık havada uyursa o yılı çıkaramaz. İskitler öyle derler ve bu bekçi bir gün içinde at sırtında ne kadar toprağı çepeçevre dolanabilirse, o toprak kendisine ödül olarak verilir. Yurtları çok büyüktür. O kadar ki, Kolaksais üç krallığa ayırmış, her birini bir oğluna vermiştir; bu krallıklardan biri öbürlerinden daha büyüktür, altın burada saklanır. [3] Kuzeye doğru, Boreas rüzgârı bölgesinde ve insanların yaşadıkları toprakların ötesinde, ne daha ileriye gidilebilir, ne de bir şey görülebilir; çünkü [bu bölge] kuşbaşı iriliğinde tüylerle doludur; bu tüyler yeri göğü kaplar, ufku perdeler. [8.1] İskitler kendileri için ve yurtlarının kuzey bölgeleri için ne anlatırlarsa ben de onu anlattım”⁸

Hdt. V.1'de ilk dikkati çeken nokta, İskitlerin kendilerini bütün milletlerin en genci (νεώτατον) saymaları meselesidir. Öte yandan Herodotos, Mısırlıların kendilerini “bütün halkların ilki veya en eskisi” olarak tanımladığını bildirmektedir.⁹ İlk bakışta Herodotos'un her iki yerde kullandığı en eski veya en genç üstünlük derecesi arasında doğrudan bir bağlantı kurmak zordur. Hatta Herodotos'un Mısırlıların en eski ve köklü halk olarak gösteren bilgisi eleştiri konusu olmuş,

8 Hdt. IV.5.1-8.1. Herodotos (VIII.137-139), Argoslu kardeşler Temenidai ve onların Makedonia'yı ele geçirmesiyle ilgili benzer bir hikâye aktarmaktadır.

9 Hdt. II.2.1.

dolayısıyla İskitlerin halkların en genci olduklarına dair iddialarının arka plana atıldığı tartışmalar gündeme gelmiştir. MÖ I. yy'da yazan Galya-Roma kökenli tarihçi Pompeius Trogus'un 44 ciltlik *Historiae Philippicae et Totius Mundi Origines et Terrae Situs* (Philippos Tarihleri ve Dünya Üzerindeki Yerler ve Bütün Dünya'nın Kökeni) eserinin özetini veren Iustinus'tan, Pompeius'un muhtemelen Herodotos'un ilgili metnini okuduğunu ve bu konuda yorum yaptığını anlamaktayız. Iustinus, İskitlerin geçmipleri hakkında Mısırlılarla anlaşmazlık içinde olduklarını bildirmektedir. Buna göre; Mısırlılar iklimlerinin ılıman olmasından (ne çok sıcak ne de çok soğuk) dolayı bereketli topraklara sahiptirler ve bu sebeple ilk insanların kendi ülkelerinde ortaya çıktığını iddia etmektedirler. İskitler ise ılıman havanın bunun gerekçesi olamayacağını, doğanın çeşitli soğukluk ve sıcaklıklara dayanabilen türden hayvan ve bitkilerin çeşitli coğrafyalarda yaşamasını mümkün kıldığını ve insanların da (kendi vücutlarının soğuğa daha dayanıklı olması gibi) buna ayak uydurduklarını düşünmektedir. Dünyanın bir zamanlar sular altında kalmış veya ateşin her yeri sarmış ve de dünyanın ateşten oluşmuş olması durumlarında bile, soğuğun en etkili olduğu Kuzeydeki İskit coğrafyası bundan en az, sıcaklığın yoğun olduğu Mısır ise en çok etkilenebilirdi. Dünyanın sular altında kalmış olması durumunda, çekilen sulardan en çok etkilenecek bölge daha Kuzeyde ve dağlık olan Skythia değil daha düz ve alçak alanda bulunan Mısır olurdu. Bütün bu tartışmaların sonucunda Mısırlıların da kafası karıştığından, mantıken "İskitler her zaman en eski halk olarak kabul görmüştür".¹⁰ Aslında Mısırlılardaki bu kafa karışıklığı meselesini Herodotos da dolaylı olarak kabul etmektedir.¹¹ Iustinus'un kabul ettiği üzere, İskitlerin Mısırlılardan da eski bir halk olarak kabul görmesi uygarlık tarihi açısından bu halkı önemli bir konuma taşımaktadır.

İskitlerin kendilerini en genç halk olarak kabul ettiklerine dair mantıksız yaklaşımın ise soylarının Targitaos'un en geç oğlundan gelmeleriyle bağlantısı olabileceği düşünülmektedir.¹² Herodotos'un da belirttiği üzere iki ağabey, tüm siyasi gücü isteyerek küçük kardeşlerine devretmektedir. Babaerki İskit kavimleri kültür dokusunda yaşlıların gençlere saygı göstermesi

10 Iust. II.2.5-21. MS III. yy'da yazan Iustinus, Hristiyanlığın kutsal kitaplarının tersine denizin/suların yeryüzünü kaplamasına dayalı Tufan anlatısına bir anlamda mantıklı açıklamalar getirmeye çalışarak, Herodotos'un tercih ettiği, İskitlerin coğrafi kökeniyle ilgili bildirimini reddetme çabası içine girmektedir. Bk. J. W. Johnson, "The Scythian: His Rise and Fall", *Journal of the History of Ideas*, XX/2, (1959), s. 254-255. Hatta yazar, Hellenler arasında yaygın olan efsanevi veya mitolojik hikâyeleri münasip hâle getirerek, 'evrenin oluşumu, meleklerle ilgili inanışlar ve antropoloji' üzerine kendi öğretisel tutumu için model olarak kullanmakla suçlanmıştır (Hippol. Ref. V.23.1-25.4); Iustinus, sadece evren ve yaratılışının tarihi değil aynı zamanda Hristiyanlığın kökenleri, seks ve evlilik uygulamalarının nedenleri hakkında da açıklamalarda bulunmuştur. Bk. T. S. Berzon, *Classifying Christians: Ethnography, Heresiology, and the Limits of Knowledge in Late Antiquity*, California 2016, s. 116-117.

A. M. E. Ward, "Self-reflection, Egyptian Beliefs, Scythians and "Greek Ideas": Reconsidering Greeks and Barbarians in Herodotus", *The European Legacy*, XI/1, (2006), s. 12.

11 Hdt. II.2.1-4'teki anlatıda, Mısır kralı I. Psammetikhos'un bir deney yaparak Friglerin Mısırlılardan da eski bir halk olduklarını öğrendikleri aktarılmaktadır. Onun doğrudan olmasa da Friglerin İskit kökeniyle bağlantısı olması kapsamında bu konuyu öne çıkardığını kabul edebiliriz. Bk. M. Demir, "İskit-Sparta Bağlantıları Üzerine Değerlendirmeler", *Archivum Anatolicum*, XIV/2, (2020), s. 211, dipnot 136. Ancak Herodotos'un Mısır'da gördüğünü ve bildiğini dikkate alırsak Mısırlıların en köklü millet olduğunun da farkında olduğu ortadadır.

12 Bu konu hakkındaki yorum için bk. G. W. B. Huntingford, "Who Were the Scythians?", *Anthropos*, XXX.5/6, (1935), s. 786; B. E. Vandiver, *Heroes in Herodotus: The Interaction Myth and History*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), The University of Texas at Austin 1990, s. 273, dipnot 1.

öne çıkmaktadır. İskitler geçmişe değil geleceğe bakarlar veya kendilerini yaratılmış/üretilmiş olmaktan çok yaratıcılar/üreticiler olarak görürler, hangi coğrafyayı uygun görürlerse oraya kaçıp ürerler.¹³ Bu düşünce yapıları, yaşa ve huzur içinde yattıklarını düşündükleri atalarına ve babalarına, dolayısıyla türetildiklerini düşündükleri bedenlere büyük saygı gösteren Mısırlılarla çelişir. İskitler tam tersine hareketsizliği temsil ettiğine inandıkları yaşa ve dolayısıyla yaşlılara pek saygı duymazlar; çünkü bir gencinki gibi sürekli hareket hâlinde olmak nomadik hayat tarzlarının vazgeçilmez bir parçasıdır.¹⁴

Herodotos aktardığı bu mit veya hikâyenin doğruluğunu sorgulama gereği duymamaktadır, hatta tam tersine Targitaos'un Zeus ve Borysthenes Nehir tanrısının kızından doğduğu, dolayısıyla ilahi bir soydan geldiği yönündeki söylenceye inanmadığına vurgu yapmaktadır (ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες).¹⁵ Dolayısıyla Targitaos'un gerçek bir kişilik olabileceği düşüncesinin önünü açmaktadır.¹⁶ Herodotos, büyük olasılıkla uzak diyarlardaki egzotik kabilelerin, kendinden önceki Homeros ve Hesiodos gibi yazarların mitolojik ağırlıklı eserlerinde ilahi soydan geldiklerine işaret edildiğini bilmekteydi ve böylesine anlatılar kendisine akılcı gelmemiştir. Bu bağlamda Herodotos'un ilgili tespiti döneminin akılcı yaklaşımını temsil etmektedir. En genç oğul Kolaksais'in soyundan gelenler, merkezî siyasi kurumlarını ve yönetimlerini kendilerine tabi olan Hellen kökenli halklar arasında (Zeus vurgusu yapılarak) meşru kılabilmek için bunu uydurmuş olabilirlerdi.¹⁷ Ayrıca İskitlerin kendi yaradılış kökenlerini toprak değil de su veya nehre bağlamalarının da bu söylencenin uydurulmasına etki etmiş olma ihtimali dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla burada doğal olarak ilahi yollarla halk arasında meşruluğunu kazanmaya çalışan bir İskit kraliyet hanedanlığı söz konusudur. Hdt. IV.7.1'de, İskitlerin Pers kralı I. Dareios'un MÖ 512 yılında gerçekleşen İskit seferinden 1000 sene öncesinde ilk kralları Targitaos

13 Hdt. II.30'da Asmakhlar örneğinde olduğu gibi.

14 Ayrıca, her ne kadar İskitler üç kardeşin dört kabile doğurduğunu yöleseler de, bu kardeşlerin eşlerinden veya isimlerinin ne olduğundan bahsetme gereği duymamışlardır, ne de üç çocuğu olduğu söylenen Kolaksais'in eşinin ismini vermişlerdir. Kadının insan üremesindeki rolü neredeyse görmezden gelinmekte, bu nedenle de kadının cinsel veya bedensel varlığını inkâr etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Herodotos, dolaylı olarak dişil olanı vurgulayan ama eril olanı gizleyen ve aile geleneklerinde erkekler yerine kadınlara önem veren Mısırlılarla İskitliliği karşılaştırmaktadır. Bk. A. M. E. Ward, agm., s. 12.

15 Hdt. IV.5.1. Herodotos (VII.61.3), verdiği on örnekten dokuzunda yalnızca Hellen kahramanlarının insan ebeveynlerini adlandırmakta tutarlıdır. Ayrıca Perseus'un babasının tanrı olduğu konusunda şüphelerini dile getirmektedir (Hdt. VI.53.2) ve onaltıncı atasının tanrı olduğunu düşünen Hekataios'a da kızmaktadır (Hdt. II. 143). Konu hakkında değerlendirme için ayrıca bk. R. L. Fowler, "Gods in Early Greek Historiography", *The Gods of Ancient Greece. Identities and Transformations*, ed. J. N. Bremmer-A. Erskine, Edinburgh University Press 2010, s. 326-327.

16 F. Hartog (*The Mirror of Herodotus*, s. 22) ve K. Wesselmann ("Se non è vero", s. 135) bu mitin uydurma olduğunu öne sürmektedir. Ancak Herodotos'un ilgili cümlesinden anlatısının tamamının uydurma olduğu yorumunu çıkarmak mümkün değildir. Herodotos, İskit *logosunda* ilk kral Targitaos'tan I. Dareios'un istilasına kadar İskit krallarının yönetimlerine devam ettiğini ima etmektedir. Bk. T. Abe, "The Two Orients for Greek Writers", *The Kyoto Journal of Ancient History*, XI, (2011), s. 11. Bu *logosun* utopik olabileceği yönündeki şüpheler ise tartışılmadan geçiştirilmektedir. Bk. M. Hadas, "Utopian Sources in Herodotus", *Classical Philology*, XXX/2, (1935), s. 118.

17 Kendilerini Hellenlere ve diğer halklara nispetle en genç halklar arasında görmelerinin sebebi de yönetimlerini en genç olan Kolaksais'in soyundan gelenlere bağlamaları olabilir. Bk. B. Lincoln, "Once Again 'the Scythian' Myth of Origins", s. 21-22.

liderliğinde tarih sahnesine çıktıkları bildirilmektedir.¹⁸ Bahsi geçen 1000 rakamının hangi sözlü anlatımdan kaynaklandığı belli değildir. Yuvarlama veya tahmini bir rakam değilse, İskit kraliyet soy kütüklerine dair bir veriden faydalanılmış olma ihtimali yüksek gözükmektedir. Bu da, İskitler arasında bilinenden çok daha öncesinde, Targitaos tarafından kurulmuş olan merkezi bir hanedanlık yönetiminin varlığını teyit etmektedir.¹⁹

Diğer taraftan bazı modern yazarlar Herodotos'un IV.11-12'de İskitlerin kökeniyle ilgili, yukarıda da değindiğimiz, mit içerikli olmayan üçüncü anlatıya meyiletmesini (τῷ μάλιστα λεγομένῳ αὐτὸς πρόσκειμαι)²⁰ yorumlayarak onun öncelikli olarak aktardığı diğer ilgili iki miti reddettiğini öne sürmüşlerdir.²¹ Hâlbuki her üç ilgili *logos* metninin geneli okunduğunda, Herodotos'un bu eğiliminin diğer ikisinin doğruluğunu reddetmesine yol açmadığı görülmektedir. Herodotos ritüel veya geleneklerin nedenselliğinin somut ve soyut bileşenlerini ardı ardına kabul ederek onları ele alırken tam olarak ne kabul ne de reddetmekte, akli selime dayalı saygı veya ihtiyatla hareket etmeyi tercih etmektedir.²² Herodotos'un belli bir olayın nedenselliği ile ilgili işittiği bütün anlatımları sunma eğiliminde olduğu, eserinin farklı kısımlarındaki örneklerden de bellidir. Aslında ilgili her üç anlatımı da bilmecenin bir parçası gibidir ve bu sebeple ilave bakış açıları olmadan ortak akla dayalı bir yorumun yapılması zorlaşmaktadır. Bu zorluğa rağmen, Herodotos'un IV.7.1'de aktardığı kutsal altın ritüelinin IV.5'teki anlatımı desteklediği

18 Herodotos, Targitaos'un takma adının Skoloti olduğunu ima etmekte, İskit adını ise Hellenlerin verdiğini bildirmektedir. Skoloti'nin İskitlerin ilk kralı Targitaos'un takma ismi olduğu görüşü hakkında bk. E. Freczci, "New Interpretation of the Ethnic Name 'Scythian' and Its Significance to the Etymology of the 'Basque'", *Journal of Eurasian Studies*, 1/2, (2019), s. 47, dipnot 36. Skolo kökünün, kraliyet ismi Skylês ve etnisite ismi Skolo-tai ile delillendirildiği üzere, İskitçe olduğu ve bu ismi Hellenlerin Skythêsê dönüştürdüğü görüşü için bk. A. Loma, "Namenkundliches zur skythischen Abstammungssage", *Studia Etymologica Cracoviensia*, XVI, (2011), s. 84-85.

19 İskitler, 28 yıl süren merkezi bir yönetimle çeşitli halklardan, tıpkı Timurlular ve Moğollar gibi haraç toplamışlar (Hdt. I.106.1), vergilendirme gibi ince, yerleşik, kurumsal uygulamalardan faydalanmadaki kapasiteleri olduklarını ortaya koymuşlardır. İskit yöneticilerinin isyan eden kölelerine karşı uyguladıkları kamçı da (Hdt. IV.3) İskitlerde merkezi otoritenin varlığına işaret etmektedir. Herodotos (IV.66), İskit krallığının her bir eyaletinde bir *nomarkhostan* (validen) bahsetmektedir. Hdt. IV.62.1'de aynı zamanda *nomesten*, yani bölgesel toplantı yerlerinden bahsedilmektedir. Xiongnu tarafından Moğolistan ve Türkistan'da başarılan üç seviyeli yönetsel sistem – ki bunların imparatorluğu İskitlerle aynı zamanda varlığını sürdürmüştür – İskitlerinki ile benzerlik göstermektedir. Herodotos'un bahsettiği *nomarkhos*ların Xiongnu sisteminde bulunan türden bölük komutanları olma ihtimali yüksektir. Ksiongnu arasında 26 devleti boyunduruk altına almakla övünen Shanyu Maodun tebaaları arasından 140.000 kişilik bir orduyu mobilize edebilmektedir. Herodotos başta Perslere karşı seferberlik başlatan İskit kralı Idanthyrsos'un yanında diğer iki İskit kralının da görev aldığına, dolayısıyla üç yönetim sistemine vurgu yapmaktadır. Barış zamanında kral görüldüğü kadariyle adaletin dağıtıcısıdır ve akrabalar arasındaki düellolara liderlik yapmaktadır (Hdt. IV.65.2). Buna ilaveten aşağıda da değineceğimiz, İskit kralı Ariantes tarafından yapılan nüfus sayımı (Hdt. IV.81) ve kararnamesini zorla kabul ettirmek için uygulamış olduğu ceza (IV.81.5) Skythia'yı gerçek bir devlet hâline dönüştüren kraliyet gücünün varlığını ifşa etmektedir. Kral aynı zamanda yarı-ilahi kabul edilmektedir (IV.68). Böylelikle Herodotos'un anlattığı en azından MÖ V. yy. Kraliyet İskitleri'nin siyasi anlamda önemli derecede organize olmuş merkezi bir otoriteye/devlete sahip oldukları anlaşılmaktadır ve (en azından söylenceye dayalı) hanedanlık soy kütüklerinin olması ihtimali bulunmaktadır. Konuyla ilgili değerlendirmeler için bk. H. J. Kim, "Herodotus' Scythians viewed from a central Asian perspective", s. 124-126.

20 Hdt. IV.10.1.

21 V. Hunter, *Past and Process in Herodotus and Thucydides*, Princeton 1982, s. 272 ve D. Braund, "Herodotus' Spartan Scythians", *Pontus and the Outside World: Studies in Black Sea History, Historiography, and Archaeology*, ed. C. J. Tuplin, Leiden 2004, s. 27.

22 T. Harrison, *Divinity and History: the Religion of Herodotus*, Oxford 2000, s. 188-189.

görülmektedir; çünkü görüldüğü kadarıyla hâlâ Herodotos'un yaşadığı dönemde bu ritüel uygulanmaktadır.²³

Herodotos'un hikâyesel veya mitolojik aktarımını İskitlerin gerçekçi hayat tarzlarından örneklerle bezediğine işaret eden ve üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, İskitlerin aristokratik kurucu ve yönetici genlerinin temelde üç kardeşten gelmiş olmasıdır. Bu üç kardeşin isimlerinin etimolojisiyle ilgili tartışmalar hâlâ devam etmekte ve bazı öneriler bulunmaktadır. Modern araştırmalarda bu üç ismin İskit toplumunun sosyal tabakalarına işaret ettiği tezi öne çıkmaktadır. Lincoln, gökten düşen altın nesnelerin her birinin farklı bir İskit sınıfına (γένος)²⁴ tekabül ettiğini ve bunların hepsinin toplu olarak İskit halklarının çeşitliliğini (Σύμψασι δὲ εἶναι οὐνομα Σκολότους κ.τ.λ.)²⁵ vurguladığını savunmuştur.²⁶ Altın kupanın din adamının ilk görevini, savaş baltasının savaşçının ikinci görevini, son olarak saban ve boyunduruğun geçimi/tedariği sağlayanın üçüncü görevini temsil ettiği düşünülmektedir. Bunlar da Avesta'daki muhtemel etimolojik anlamlarından çıkarımda bulunularak *Paralatai* (Din adamları/Kâhinler), *Aukhatai* (Savaşçılar) ve *Katiaroi/Traspies* (Genel halk/Tedarikçi/Çiftçi) adları altında sosyal sınıflara denk getirilmektedir. Bu denklemde Herodotos'ta geçtiği üzere,²⁷ en küçük kardeş Kolaksais'in *Paralataiyi*, en yaşlısı Lipoksais'in *Aukhataiyi*, ortancası Arpoksais'in *Katiaroi/Traspiesin* atalarını temsil ettikleri ileri sürülmüştür.²⁸

23 Bunun İskit gençlerinin olgunluğa geçiş ritüellerinin bir parçası olduğu düşünülmektedir. Bk. G. Hinge, "Scythian and Spartan Analogies in Herodotos' Representation: Rites of Initiation and Kinship Groups", *The Cauldron of Ariantas: Studies presented to A. N. Şeçglov on the occasion of his 70th birthday*, ed. P. G. Bilde-J. M. Højte-V. F. Stolba, Aarhus 2003, s. 59. Benzer şekilde Herodotos'un anlatımlarının arkeolojik açıdan da desteklendiği görülmektedir. Herodotos'un aktardığı (IV.10.1, 3) kemer tokaları ve tanımladığı İskit mezarları arkeolojik buluntularla desteklenmektedir. Bk. E. Baragwanath – M. de Bakker, "Introduction", *Myth, Truth, and Narrative in Herodotus*, ed. E. Baragwanath – M. de Bakker, Oxford 2012, s. 32-33; B. Piotrovsky, "Early Cultures of the Lands of the Scythians", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin, From the Lands of the Scythians: Ancient Treasures from the Museums of the U.S.S.R. 3000 B.C.-100 B.C.*, XXXII/5, (1973-1974), s. 17 vd.

24 Hdt. IV.6.1.

25 Hdt. IV.6.2.

26 B. Lincoln, *Myth, Cosmos, and Society: Indo-European Themes of Creation and Destruction*, Cambridge/Harvard 1986, s. 157-158. Ancak bu görüşle bağlantılı olduğu düşünülen İskitli elçinin ağzından kendilerini fethetmenin anlamsız olacağına dair B. İskender'e iletilen Curtius'taki konuşma metninin İskit ekonomisi ve silahlarıyla ilgili kısmı şöyledir (VII.8.17-18):

"İskit milletinin bize bir öküzün boyunduruğu, bir saban, bir ok, bir mızrak ve bir kase şeklinde hediyeler olarak verildiğini bilirsiniz. Bunları hem dostlarımıza hem de düşmanlarımıza karşı kullanırız. Dostlarımıza öküzlerin emeğiyle elde edilen hububatı veririz, tanrılara aynı şaraptan bir tas libasyon dökeriz, düşmanlarımıza uzaktan ok, elimizde mızrak ile saldırırız..."

Bu metindeki anlatımın Herodotos'un aktardığı mitin bir varyantı olduğu düşünülmektedir ve Ossetlerde de gökten düşen silah söylencesi bulunmaktadır; Osset tanrısı Kuralagon, Ossetler'in (Nartlar'ın) tekerlek ve kendi kendine uçan at arabası da dâhil silahlarının yaratıcısıdır. Bk. E. E. Kuz'mina, *The Origin of Indo-Iranians*, ed. P. Mallory, Leiden/Boston 2007, s. 99, 136-137. Burada ayrıca İskit ekonomisinin baskın bir şekilde pastoral değil de tarımsal olarak tanımlandığını görüyoruz. Bu metne mecazi anlam yüklenmesi daha doğrudur. Aslında tarım burada muhtemelen dostluk kurma bağının bir parçasıdır veya Kolaksais aynı zamanda tarımsal faaliyetleri de başlatan ilk kral olmuştur.

27 Hdt. IV.6.1.

28 G. Dumézil, *Romans de Scythie et d'alentour*, Paris 1978, s. 178-192; "La société scythique avait-elle des classes fonctionnelles?", *Indo-Iranian Journal* V/3, (1961-62), s. 187-202. *Aukhatainin* din adamları, *Paralatainin* ise savaşçı görevini temsil edebileceği iddiası hakkında bk. A. I. Ivantchik, "Une légende sur l'origine des Scythes (HDT. IV

Hâlbuki gökyüzünden düşen aletlerin sosyal sınıfları temsil etmek yerine, yöneticiye sorumluluk yükleyen ve dolayısıyla bir hanedanlığın siyasi kimliğini temsil eden kraliyet nişanları olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla bahsi geçen saban ve boyunduruk aletlerinin İskit toplumunda tarımla ilgili terimleri temsil ettiği görüşü²⁹ tartışmaya açıktır. Saban gökyüzünden alınan destekle toprağa hükmetmeyi, bereketi ve refahı sağlamayı, boyunduruk ise hükmetme boyunduruğu bağlamında halkı ve hayvanları, canlı ne varsa idare ederek onların birlik, beraberlik, kardeşlik ve entegrasyonunu sağlamasını sembolize edebilir. Bunlarla beraber kutsal kupanın gökyüzünden ilahi destek alan Kolaksais'in yönetiminde (baş din adamı olarak) libasyon amaçlı olarak tanrılara adakta bulunmasının, savaş baltası da başkomutan olarak ordusuna hükmetmesinin nişanları olabilir.

Bu bakış açımız Herodotos'un yukarıda aktardığımız metni ile özel benzerlikler içeren İran/Sasani efsanelerindeki anlatımla da desteklenmektedir. İran/Sasani efsaneleri içinde erken dönemlerden itibaren İskit söylencelerinin etkisinin bulunduğu da böylelikle gözler önüne serilmektedir. Firdevsi, Şahnâme (Shahnameh/Shâhnâma)'sinde Fars Eyaleti'nin başında bulunan kırk yıl iki ay hüküm sürdüğü söylenen Ardashîr/Ardeşîr/Erdeşîr'in son Parth (Arsak) Kralı Ardavan'dan tahtı ele geçirmesiyle (MS 224) ilgili aktarılan hikâyede bahsi geçen eşyaların kraliyet nişanları olabileceğini önermektedir. Şahnâme'ye göre; Erdeşîr "güneş gibi parıldayan bir çocuk olarak doğmuştu...Büyüdüğünde ona her konuda iyi bir eğitim verdirip gerekli her şeyi öğrettiler, soyluluğuna bir de sanatkar kişiliği eklenmiş oldu. Öylesine bilgili, kültürlü, boylu boslu ve aydınlık bir çehresi vardı ki sanki gökler ışıklarını ondan alıyorlardı".³⁰ Erdevân'ın bu delikanlının bilgeliğinden ve kültürlü olduğundan haberi oldu ve iyi bir eğitim alması için onu sarayına davet etti. "Delikanlıdan hiçbir şeyi esirgemedi; altın koşumlar, topuzlar, kılıçlar daha neler neler! Dinarlar, ipekler, atlar, köleler, hizmetçiler, hükümdarlara yaraşır Çin ipekleri ve sırmalı ipekler...Daha sonra da kendisi için o şehirde bir saray yaptırdı".³¹ Erdeşîr, avlanma

5-7) et le problème des sources du Scythicos logos d'Hérodote", *Revue des Études Grecques*, CXII/1, (1999), s. 141-192; G. Hinge, "Scythian and Spartan Analogies in Herodotos' Representation", s. 58. Diğer taraftan Targitaos'un oğullarının ideal İskit Rahip (Lipoxais=Aukhatai), Savaşçı (Arpoxais=Katiaroi ve Traspies) ve Hükümdar/Yönetici (Kolaksais=Paralatai) sınıflarını oluşturduğu, bunların İskit toplumunun üç ana işlevini (rahiplik, savaşma ve yönetme) kapsadıkları önerilmektedir. Bu bağlamda Kolaksais ilahi desteğe sahip yönetici konumunda üç sınıfa da temsil eden altından nesneleri elde etmektedir. Bk. M. Nikić, "Scythians: Scientific Genocide (3) Scythian Genealogy", УДК БРОЈЕВИ: XCIV (=1:3), 2009, s. 35, 37-38. İskitlerin *genēsi* (soyu) gibi, Dorların/Spartalıların *phylai* (kabileler) sisteminde de benzer bir duruma rastlandığı öne sürülmüştür. Buna göre; Doros'un oğlu Aigimios'tan doğma Dymas, *Dymanes* (Din Adamı)'in ilk görevine; Aigimios'ya Herakles'ten doğma Hyllos, *Hylleis* (Savaşçı)'in ikinci görevine; Aigimios'dan doğma Pamphylos, *Pamphyloi* (Sıradan Halk/Tedarikçi/Çiftçi)'nin üçüncü görevine eşitlenmektedir. Bk. G. Hinge, "Scythian and Spartan Analogies in Herodotos' Representation", s. 61-62; M. Demir, "İskit-Sparta Bağlantıları Üzerine Değerlendirmeler", s. 198-199. Kısaca, genel olarak üç toplumsal yapının görev şemasının, birbirleri arasında geçişkenlik olsa da, hem İskitler hem de Dorlarda birbiri ile uyduğu düşünülmektedir. Kolaksais ismi, MÖ VII. yy.'in ikinci yarısında Sparta'da, özellikle Sparta'nın liderleri ve önde gelen yazarları arasında bilinmektedir. Bk. M. Demir, "İskit-Sparta Bağlantıları Üzerine Değerlendirmeler", s. 182-185. Bu durumda Spartalıların Kolaksais ile ilgili İskit köken mitine de aşına oldukları çıkarımında bulunulabilir.

29 Bu yöndeki görüş hakkında bk. A. M. E. Ward, *Philosophy and Empire: Herodotus and the Best Regime*, (PhD Thesis/ Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fordham University 2002, s. 104.

30 N. Yıldırım (çev.), *Firdevsi, Şahnâme II*, İstanbul 2016, s. 461 (33468-33475).

31 N. Yıldırım, *Firdevsi, Şahnâme II*, s. 462 (33490-33493, 33498-33499).

sırasında tek bir okla diri bir yaban eşeğini kalçasından vurdu ve bu Erdevân'ın dikkatini çekti. Ancak Erdevân'ın oğlu eşeği kendisinin vurduğunu iddia etti ve bu sebeple Erdeşir ile ağız dalaşına girdi. Erdevân bu duruma kızarak onu kraliyet ahırlarının başına başşeyis olarak atadı. Bu hizmete atanması onu kızdırdı ve bu sırada kralın gözde cariyesi/kölesi olan Golnâr/Gülnâr ona âşık oldu. İkili Gülnâr'ın gayretiyle gizlice ilişkiye girdi.

Erdeşir'in Gülnâr ile olan aşk hikâyesi aynı zamanda genç adamın gelecekteki başarısında da önemli bir yer tutmaktadır. Gülnâr, Kraliyet astrologlarının/yıldızbilimcilerinin gök cisimlerinin konumları uygun düştüğünden belli bir zamanda kendisine isyan edecek olan bir prensin başarılı olacağı haberini padişaha bildirdiklerinin haberini aldı. Bu önemli bilgiyi genç âşığı ile paylaştı ve o da krala kafa tutmaya ve saraydan kaçarak talihini denemeye karar verdi. Âşığı ile kaçmaya karar veren Gülnâr beraberinde kraliyet hazinesinden aldığı eşyalarla (ihtiyaç duyduğu kadar değerli mücevherler, yakutlar dinarlar) onun yanına geldi.³² Erdeşir bunun üzerine "Artık şimdi hemen gitmek gerek... Bu sözünün ardından hemen elindeki kadehi de alarak, soylu Arap atlarını yularladı, zırhını, savaş kaftanını giyindi ve atına bindi; eline zehirli su verilmiş çelik bir kılıç aldı, ...ve birlikte yola koyuldular".³³ Hikâyenin Orta Persçe varyantında Gülnâr'ın âşığına güzel bir Hint kılıcı, altından koşum takımları, kaliteli deriden kraliyet kuşakları, altından dizginler, altından taçlar, dirhem ve dinar sikkeler ve mücevherlerle dolu kadehler, bir zırh takımı ve kaliteli silahlar getirdiği bildirilmektedir.³⁴ Bu nesnelerin kraliyet nişanları arasında yer aldığı açıktır. Benzer bir şekilde Herodotos metnindeki altın nesnelerin de İskitler arasındaki kraliyet otoritesini temsil eden nişanlar olma ihtimali yüksektir. Altın nesneler pratikte Gülnâr tarafından getirilenlere benzerdir. Gülnâr Erdeşir'e, sadece Ardavan'a karşı harekete geçmede ihtiyaç duyduğu bilgileri değil kraliyeti sembolize eden nişanları da kaçırap vererek, âşığını kraliyet yetkisi ile onurlandırmaktadır. Ayrıca diğer toplumların mitlerinde de benzer örneklerine rastlanan eşyalar/nesneler meşru kralın kim olduğunu belirleme fonksiyonu görmektedir.³⁵

32 N. Yıldırım, *Firdevsî, Şahnâme II*, s. 462-468 (33500-33610).

33 N. Yıldırım, *Firdevsî, Şahnâme II*, s. 468 (33611-33618). Kaçtıklarının haberini alan Erdevân peşlerine düşer hatta oğlu Behmen'e onları yakalamaları için mektup yazar. Erdeşir sonunda bir ordu toplamayı başarır, elindeki gürzüyle karşı tarafın savaşçılarından birçoğunu yere serer ve Behmen'i yenilgiye uğratar, ardından da Erdevân yakalanarak öldürülür, Areş soyu böylelikle ortadan kaldırılır. Bk. N. Yıldırım, *Firdevsî, Şahnâme II*, s. 468-477 (33619-33779). Şahnâme'de ayrıca Erdeşir'in adaleti, erdemlilikleri, liyakata ne kadar önem verdiği, hizmetleri ve savaş taktikleri gibi konularda verdiği öğütler detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. Bk. N. Yıldırım, *Firdevsî, Şahnâme II*, s. 508-523 (34422-34782). Bu öğütler arasında şu cümleler özellikle dikkat çekmektedir:

"Hükümdarı tahtından üç şey uzaklaştırır. İlki hükümdarın adaletsizliği. İkincisi soysuz insanı alıp yücelterek, sanatkâr kişilerden daha yücelerde tutması. Üçüncüsü de kendisini yetenekleriyle değil de hazineyle yücelten, varsılığıyla yükseklerle tırmanmak isteyen kişi. Öyleyse sen çabala da bağışlayıcılığın, dindarlığın ve aklınla övün! Yalan asla yanından bile geçmesin! Yalan hükümdarın yüzünü karartır, yalan söyleyen hükümdar asla yücelemez, ışıık saçamaz!"

Bk. N. Yıldırım, *Firdevsî, Şahnâme II*, s. 521-522 (34691-34696).

34 Kárnâmag i Ardashîr i Babagân (Babagân'ın Oğlu Ardashîr'in İcraatlarının Kitabı), II.12-13. Kitap için bk. <http://www.avesta.org/pahlavi/karname.htm> [Erişim Tarihi: 11.11.2021].

35 Eşyalarla ilgili olarak bir Kelt efsanesinde de benzerlik söz konusudur. Lecan'ın Sarı Kitabı'ndan Tuatha Dé Danann'ın Dört Mücevheri olarak adlandırılan kısa fragmanda, Keltler gelmeden önce İrlanda'ya yerleşmiş ilahi bir ırk olan Tuatha Dé Danann'ın kendileri ile birlikte İrlanda'ya dört büyümlü hazine getirdikleri aktarılmaktadır: kupa, kılıç, mızrak ve bir taş. Bunlar arasında büyümlü İrlanda taşının özelliği, potansiyel kral üzerinde durduğunda

İskit anlatımında bu nesnelere gökten düşmesi “gökyüzünden krallık” fikrinin metaforu olarak tezahür ederken, İran/Sasani *logosunda* kraliyet astrologlarının gökyüzü güçlerinin isyan edenleri destekleyeceği yönündeki ikaz yeni kurulacak olan hanedanlığın ilahi destek de aldığını ima eden benzer bir görevi icra etmektedir.³⁶

Gökten düşen nesnelere sosyal sınıfları temsil ettiği yorumunun temelinde, Targitaos'un İskitlerin bilinen ilk ilahı olarak kabul edilmesi yatmaktadır.³⁷ Ancak yukarıda da vurguladığımız üzere Herodotos, Targitaos'un ilah olduğu yönündeki anlatıya karşı çıkmıştır. Yine de kraliyet sembolleri olduğunu düşündüğümüz *insignianın* hanedanlığın kuruluşunu meşrulaştırma aracı olarak ilahî bir pozisyona oturtulması gerektiğinin farkındalığına sahip aristokratik bir anlayışın varlığını kabul etmek gerekmektedir. Bu bağlamda Targitaos, yarı ilah, yani Gök Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olan bir kral olarak da görülmüştür. Targitaos ismini Homeros'un *Ilias* destanında merhum bir kahramana saygı göstermek için kullanılan Hellence *tarcuw* fiili ile bağdaştıran yorumcular olmuştur. Hellenlerin bu terimi Anadolu dillerinden aldığı, Hititçe'de *Tarhun* (Fırtına Tanrısı) kelimesinden türeyen *tarḫ* – (yenmek, fethetmek) fiil kökü, Likçe'de *trg/q/as* (tanrı) ve Luvice *Tarḫunza* (Gök gürültüsü tanrısı) isimleriyle benzerlik gösterdiği, İran kozmogonisinde olduğu gibi İskitli 'ilk insan' ve 'kral' olan Targitaos isminin ideal fatih veya yıkıcı gücü temsil ettiği, 'Parlayan Gökyüzü ve Yıldırım', 'Koruyucu ve Yokedicî Tanrı' olarak her iki özelliğe de göksel kudretin (Herakles gibi) kişileştirilmiş hâli olduğu ve Borythenes Nehir Tanrısı'nın kızının da İskit ismi Api (sulu/su dolu, Avesta dilinde *ap* – “su”) ile benzeştiği yorumu yapılmaktadır.³⁸ Bu kapsamda 'Cennet/Gökyüzü' ve 'Yer' arasındaki evlilik kavramı, Zerdüşt mitolojisinde Ahura Mazdâ (= gökyüzü) ve Armaiti (= dünya) çiftleşmesi (yukarı/aşağı, erkek/kadın ve sıcak/soğuk zıtlaşmasına benzer), İskit/Avesta ve Hellen mitolojisinde 'Papayus (Papaios)/Baba/Zeus' ve 'Api/Gaia' çifti veya eşleşmesi³⁹ örneklerinde olduğu gibi, Hint-İran/Avrupalılar arasında yaygın olan dünyanın yaratılış mitinin kaynağı olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda Papayus/Papaios ve Api'nin çiftleşmesinden İskitlerin ilk atası Targitaos doğmuştur. Targitaos'un mitolojik doğumu ve kişiliği, kozmosun göksel ve yeraltına ait dünyalar arasındaki orta küresi olarak yorumlanabilmektedir; bu kapsamda Targitaos'un üç oğlunun da sembolik olarak evrenin üç parçaya (Cennet, Dünya ve Yeraltı) bölünmesini temsil etmesi⁴⁰ ihtimali yüksektir. Bu düşüncemiz sembolik temsilin gerçekte yine Hint-Avrupa geleneğine uygun bir

ağlayarak kralı işaret etmesidir; bu aynı zamanda İskit ve Kelt kabileleri arasında kültürel ilişki ve sözlü geleneklerin değiş tokuş edildiğini göstermektedir. Bk. C. R. Monette, *A Comparative Study of the Hero in Medieval Ireland, Persia and England*, (PhD Thesis/Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of Toronto 2008, s. 229-230.

36 M. Omidsalar, “Notes on Some Women of the Shahnama”, *Nâme-ye İrân-e Bâstân*, 1/1, (2001), s. 34-35.

37 H. Humbach – K. Faiss, *Herodotus's Scythians and Ptolemy's Central Asia: Semasiological and Onomasiological Studies*, Wiesbaden 2012, s. 4; D. S. Raevskii, *Scythian Religion*, 1987: <http://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/scythian-religion> [Erişim tarihi: 25.01.2022].

38 Hdt. IV.59; H. Humbach – K. Faiss, *Herodotus's Scythians and Ptolemy's Central Asia*, s. 9; M. Nikić, “Scythians”, s. 35-36. M. Nikić'in (“Scythians”, s. 36), Targitaos gök tanrı olarak kabul edildiğinde, onun üç oğula sahip olmasını Hint-Avrupa (Hristiyanlık dini ve Hint vedalarındaki) geleneğinde üç inanç sistemleriyle bağdaştırması pek mantıklı gözükmemektedir.

39 Hdt. IV.59.

40 D.S. Raevskii, *Scythian Religion*.

şekilde savaşçılar, rahipler ve tarımcılar şeklinde üçe bölünmüş bir İskit toplumuna işaret ettiği çıkarımını zayıflatmaktadır.

Diğer taraftan Hartog Targitaos'un hükmetmeye yazgılı oğlu (yani Kolaksais) altını toplayabilen tek kişi olmasından sebep, bu olayı aristokrat sınıfı ayrıcalıklı kılmanın bir yolu olarak okumaktadır.⁴¹ Ancak bu yöndeki yorumu yetersiz kalmaktadır; çünkü Kolaksais sadece tüm İskit sınıflarını temsil eden altın nesnelerin hepsini aldığı kral olabilmektedir.⁴² Ayrıca İskitlerin kendi aralarında bariz bir sınıf ayırımının olduğunu ortaya koyan herhangi bir delil bulunmamaktadır. Herodotos bildiği veya kendisine aktarılan İskit coğrafyasında yaşayan çeşitli adlarla anılan İskit kabilelerinden bahsederken, Çiftçi (Kallipidai gibi Hellenlerle karışmış olanlar da dâhil), Göçebe ve Kraliyet/Şahane İskitler'den bahsetmekte ve İskitlerin kendi içinde herhangi bir sosyal sınıf ayırımının olduğuna dair herhangi bir bilgi vermemektedir.⁴³ Aslında özünde göçebe bir topluluk olan İskitler arasında sınıf ayrılığı veya çeşitliliğinin öne çıktığını kabul etmek doğru bir yaklaşım olamaz. Örneğin; İskitlerin gerçekleştirdiği belli ritüellerde belli sayıda uzman kâhin ve kutsal adam bulunsa da,⁴⁴ bunların izole edilmiş doğuştan yetenekli bireyler olduğu, kurumsal anlamda herhangi bir din adamı sınıfı oluşturmadığı,⁴⁵ din adamlarının görevlerinin krallar tarafından yerine getirildiği, dolayısıyla genelde göçebe hayat tarzını benimsemiş İskit toplumunda Hellen ve özellikle Mısır toplumlarında olduğu gibi bariz bir sınıf ayırımının olmadığı düşünülmektedir.⁴⁶ Herodotos'un aktardığı kurucu mit efsanesinin kendi yaşadığı dönemden yaklaşık 1000 yıl öncesine gittiğini kabul edersek, Orta Tunç Çağı'nda İskit toplulukları arasında eşit ve ortak hayat şartlarına dayalı göçebelik daha ağır bastığından toplumsal sınıf farkının baskın olması mümkün gözükmemektedir.

İskitler babaerkil özelliklerinin yanısıra bireysel kimliğin de arka planda kaldığı bir kültürel dokuya sahip olagelmışlerdir. Bunu teyit edebilecek en iyi örnek Herodotos'un İskit kralı Ariantas'ın harika bakır kazan ile ilgili aktardığı *logostan* gelmektedir. Bu *logosa* göre kral, çok kalabalık olan İskitlerin nüfusunu tespit etme konusunda zorlanmıştır. İskitli rehberler Herodotos'a, Borysthenes ve Hypanis nehirleri arasında Eksampaeus adlı bir yerde muhteşem büyüklükte bir bakır kazan göstermişlerdir. Yerlilerin dediğine göre, bu bakır kazan İskit kralı Ariantas tarafından ok uçlarından yapılmıştır. Ariantas İskit nüfusunu saymayı arzulamış, her bir İskitliye bir ok/kargı ucunu kendisine getirmesini aksi takdirde öldürüleceğini emretmiştir. Bunun sonucunda Ariantas tarafından muazzam bir ok/kargı ucu yığını toplanmış, ama onları saymak yerine her birini eriterek muhteşem büyüklükte bakır kazan anıtını miras bırakmaya

41 F. Hartog, *The Mirror of Herodotus*, s. 21, 195.

42 Hdt. IV.5.4; B. Lincoln, *Myth, Cosmos, and Society*, s. 158.

43 Hdt. IV.16 *vd.* Sadece en yiğit ve kalabalık bölümü oluşturan Kraliyet İskitleri'nin diğer İskitleri köleleri saydığını bildirmektedir (Hdt. IV.20.1). Dolayısıyla Kraliyet İskitleri çiftçi değildi ve hatta muhtemelen köleleştirdikleri halkları çiftçi olarak kullanmaktaydılar.

44 Hdt. IV. 67, 70.

45 Özellikle bk. G. Dumézil, *Romans de Scythie et d'alentour*, s. 183-197. Ayrıca bk. G. Hinge, "Scythian and Spartan Analogies in Herodotus' Representation", s. 57.

46 Bu yönde görüş bildiren yazarlara atf için bk. M. Nikić, "Scythians", s. 39.

karar vermiştir.⁴⁷ Böylece Ariantas kendisi adına kalıcı bir anıt bırakmayı başarırken, İskitlerin sayısını tespit etmekten ve dolayısıyla her bir bireysel İskitliye bir hatıra bırakmaktan vazgeçmiştir. Herodotos da dâhil olmak üzere gelecek nesiller İskitlerin sayısını öğrenemez, çünkü her bir bireysel İskitliyi temsil eden ok ucu tek bir parçaya veya vücuda dönüştürülmüştür. Bölünmüş, ayrılmış olan kısımlar İskit kralı tarafından birleştirilerek tek bir parçaya dönüştürülmekte, mecazi anlamda her ne kadar kalabalık olursa da toplumsal eşitlik ve birlikteliğe vurgu yapılmaktadır.⁴⁸ Yukarıda belirttiğimiz üzere, Targitaos hanedanlığı kraliyet nişanları arasındaki 'boyunduruk' bu durumu temsil etmektedir.

Kanaatimizce Herodotos'un aktardığı mit içinde adı geçen nesnelere insan eliyle yapılmadığı yönündeki iması da mecazidir. Her ne kadar İskitlerin tam anlamıyla şiirselleştirilmiş/duygusal bir halk olduklarından veya tamamen görüntüler/imajlar altında yaşadıklarından insan eliyle yapılmış doğal ve gerçek olandan (bu durumda nesnelere) kendilerini uzak tuttukları, dolayısıyla gerçeklikten veya yapılagelmişden uzak bir anlayışa sahip oldukları önerilse de,⁴⁹ onların metalürji, özellikle değerli altın ve gümüş işçiliğinde önemli eserler verdiklerini Herodotos da vurgulamaktadır.⁵⁰ Herodotos'un yukarıda aktardığımız ilgili metninde Targitaos'un eski dünyanın sınırında uzak ve ıssız bir coğrafyadan üç oğluyla gelerek uygarlaştığına doğrudan işaret edilmemektedir. Sadece bu mitin İskitlerin kendileri ve yurtlarının kuzey bölgeleri için kendisine aktarılanlardan ibaret olduğunu aktarmaktadır. Hall'a göre;

“Özellikle tragedya şairlerinin Hellen merkezli bakış açısı, Hellenik veya kökeni belli olmayan etnik grup kahraman karakterlerini barbarlara dönüştürerek ve diğer barbar figürleri hep birlikte icat ederek mitlerin yeniden yorumlanmalarına yol açmıştır. Hellen literatürünün icat edilmiş barbar dünyası bir iç dinamik geliştirmiş ve kendi başına tiyatral ilhamın kaynağı olmuştur. Hellenlerin belli bir ülke veya halkı algılaması bir mitin çok daha uzak bir yere yerleştirilmesine yol açmakta, tragedya yazarları için gerçekte barbarların olmadığı yerlerde bile etnografik materyalden istifade ettiklerine dair örnekler bulunmaktadır”.

Hall, bu bağlamda Skythia coğrafyasıyla ilgili de Hellen tragedyalarından örnekler vermektedir. Örneğin, demir madeninin anavatanı Skythia kayalıklarının, kendisi demir ve kayaya benzetilen Titan portresinin oluşturulmasının altyapısı için uygun bir seçim oluşturduğuna işaret etmektedir; çünkü İskitler Doğu Karadeniz bölgesinde yaşadıkları ve çeliği keşfettikleri bilinen Khalyb kavmi ile birlikte çok öncesinden itibaren metalürji zanaati ile bağlantılandırılmışlardır.⁵¹

47 Hdt. IV.81.

48 A. M. E. Ward, “Self-reflection, Egyptian Beliefs Ward”, s. 12.

49 A. M. E. Ward, *Philosophy and Empire: Herodotus and the Best Regime Ward*, s. 104-105.

50 Herodotos'ta konuyla ilgili atıflar ve İskit kurganlarında altın başta olmak üzere gümüş ve bronzdan eşya ve silah buluntuları hakkında bk. M. Demir, “MÖ VI. yy'da İskit-Atina İlişkilerinin Başlangıcı Üzerine Değerlendirmeler”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, III/6, (2021), s. 166-167.

51 E. Hall, *Inventing the Barbarian. Greek Self-definition through Tragedy*, Oxford 1989, s. 113-114. Tuncun İskitli Skythês tarafından keşfedildiğine dair bk. Hes. *Id. Dak. Fr. 282* (Merkelbach-West 1967) = Clem. *Strom. I.16.75* = Κέλμυς τε

Herodotos, Hellen kökenli olmayanların da uygarlığa katkılarını kayda geçirmek için eserini kaleme aldığını eserinin girişinde vurgulamaktadır. Kendisi, t̄y=kar örneğinde olduğu gibi,⁵² İskitlerle ilgili anlatımlarında da yeri geldiğinde mecazi anlatıma başvurabilmektedir. Onun aslında Targitaos'un en geç oğlu Kolaksais'in altın işçiliğini/zanaatını keşfetmesi veya yaygın hâle getirmiş olmasını mecazi bir şekilde aktarmış olması ihtimali bulunmaktadır. Muhtemelen gökten ilahi olduğu düşünülen bir yıldırım düşmüş, belli bir yerde yangın veya yüksek ısıya sebep olarak altın depozitinin erimesine yol açmıştır. Bu eriyen ve sonrasında soğuyan altın depoziti muhtemelen Kolaksais'in ve yandaşlarının dikkatini çekmiş, o da altın madenini yüksek ateşte eritip kalıba dökme işinin öncülüğünü yapmıştır. İskit kraliyet sembolü olarak başta kupa olmak üzere, balta (*sabaris*), saban ve hatta boyunduruk üretilmiştir.

İskitlerin silahlarını dahi bakır veya altından yaptıkları artık bilinen bir gerçektir. İskit kralı Kolaksais'in bu özelliği Jam/Jamšēd/ Jamšid/Cem/Cemšid (Cem: ikiz, Şid: parlak, ışık, aydınlık, nur, Avesta dilinde: Yima/Yama xšaēta = Parlak /Krali Yima/Yama) hikâyesinde yansımaları bulmuştur. İran'da hüküm süren Pişdâdi sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarı olan Tehmûrs'un oğlu Cemşid, rivayetlere göre yedi yüz yıl hüküm sürmüştür. Güneş gibi parlayan yüzüyle; insanlar, cinler, periler, devler ve kuşlar dünyasının üzerinde egemenlik kurmuş, hükümdarlığı döneminde yeryüzü huzur ve refahla dolmuştur. Mas'udi'ye göre o ateş kültürünü kurmuş, ateşin güneş ve yıldızların ışığının imajı olduğunu öğretmiştir. Tanrı tarafından davet edildiği ve kendisine dünyayı yönetmesi için kraliyet nişanları (mühürlü yüzük, taht ve taç) verildiği rivayet edilmektedir. O aynı zamanda bir kültür kahramanıdır. Cemşid, ipekten ve pamuklu renkli kuşak kullanmış; yün eğirme, dokumadan elbise (terzilik) yapmış; elbise yıkamasını ve ekin ekmesini öğrettiği insanları dört sınıfa bölerek herbirinin görevlerini belirlemiş; ahşaptan inşa ettiği gemilerle inciler getirtmiş; kürk kullanmasını icat etmiş; kendisine özel parfümler belirlemiş; parkları ağaçlar ve çiçeklerle donatmış; taş ve harç zanaatını (tuğla yapma) öğrenip ilerleterek sağlam hamamlar, yüksek duvarlı köşkler ve saraylar yaptırmış, tıp ve ilaç bilimine ilk defa ilgi göstermiştir. Konumuz açısından en önemlisi kayalardan değerli taşlar ve topraktan altın ve gümüş çıkarttırmış; tarihte ilk defa demiri eriterek işlemeyi öğretmiş, ilk kez ok, yay, kılıç gibi savaş aletleri yapmış, renkli ipek ve pamuklu kumaş kullanmıştır.⁵³ Bu anlatımlarda vurgulanan nokta onun bütün bu bilgileri ve yenilikleri Ahura Mazdâ sayesinde öğrenerek halkına aktardığıdır. Ahura Mazdâ'nın ayrıca ona iki eşya veya alet verdiği bildirilmektedir: hayvan ürgendiresi (*aštrâ*) ve bir *suβrâ* (ya bir tür mızrap veya koyun flütü veya boynuz çalgısı). Tanrıdan aldığı bu aletlerle yeryüzündeki hükümler alanını üçte bir oranında genişletmektedir. Onun aynı zamanda şarabı ve yedi madenden oluşan şarap kadehini (Câm-ı Cem) icat ettiği aktarılmaktadır. Rivâyetlere

αὐ καὶ Δαμναμενεὺς οἱ τῶν Ἰδαίων δάκτυλοι πρῶτοι σίδηρον εὐρον ἐν Κύπρῳ; Δέλας δὲ ἄλλος Ἰδαῖος εὐρε χάλκοῦ κρᾶσιν, ὡς δὲ Ἡσίοδος, Σκῦθης. Ayrıca bk. Aiskh. *Hept/Sept.* 727-729. Çeliği keşfeden Khalybler hakkında ayrıca bk. M. Demir, "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi: Khalybler", *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı (09-11 Ekim)*, Giresun 2008, s. 67-85.

52 Hdt. IV.31.

53 <https://iranicaonline.org/articles/jamsid-i> [Erişim Tarihi: 27.12.2021]; N. Lugal, *Firdevsî, Şahname I*, İstanbul 2005, s. 68-72 (411-494); N. Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul 2008, s. 204.

göre bu alelade bir kadeh değildir, sadece şarap sunulmak için kullanılmaktadır. Boşaldığında kendiliğinden dolan, içine bakıldığı zaman dünyanın dört bir yanını gösteren sihirli bir alettir de. Yine inanışa göre bu hükümdarın meclisinde (meyhane) bulunanların aynı kadehten içmeleri bir âdettir. Kadehlerin dolaştırılmasına ise “devr” ya da “devr-i akdah” denir.⁵⁴

Şahnâme’de konumuz açısından Cemşid ile ilgili olarak öne çıkan cümleler şöyledir:

“Onunla dünyanın şerefi arttı ve saltanat tahtı daha da parladı. ‘Ben Tanrı’nın yardımıyla hem padişah hem de mübedim. Kötülere kötülükten el çektireceğim, insanların ruhlarını temizleyeceğim ve onları nurlandıracam!’ dedi. Evvela savaş aletlerini yapmaya girişti, bu suretle savaş erlerine ün kazanmanın yolunu açtı. Padişahlığın büyüklüğü ve kudretiyle demiri yumuşak, işlenmesi kolay bir hale getirdi. Ondandır tulga, zırh ve zırhlı gömlek yaptı...Parlak zekası sayesinde yine demirden zırhlı kaftan ve elbise yapabildi... Cemşid bir vakit de sert taştan parlak mücevher çıkarmaya çalıştı. Bu sayede eline yakut, kehribar, gümüş ve altın gibi çeşitli mücevherler geçti...Büyük bunları sert taşlardan ayırdı. Böylece gizli şeylerin anahtarı bulunmuş oldu...Saltanatının büyüklüğüne uygun bir taht yaptırdı ve onu pek çok mücevherle süsledi. Devler, istediği vakit o tahtı ovalardan göklere kadar yükseltirlerdi. Buyruk sahibi padişah o tahtın üzerinde parlak bir güneş gibi otururdu. Herkes tahtının etrafında toplandı. Dünya onun talihindeki parlaklığa hayran oldu. Cemşid’in üzerine mücevherler saçılar ve bugüne Nevruz adını verdiler...İleri gelenler bugünü neşeyle kutlamak için şarap ve çalgı getirttiler...Böylece yıllar yıllar geçti, Cemşid’in yüzünde padişahlara yaraşan büyüklüğün ışığı parlıyordu...”⁵⁵

Bütün bu mitolojik anlatımlarda keşfe meraklı bir yönetici olan Cemşid’in ateş kültünü icat etmesi, zanaat erbabı olması ve zanaatı desteklemesi, altın ve gümüşü topraktan elde etmesi,⁵⁶ gökyüzünden ilahi neslerin kendisine verilmesi ve bu nesnelerin silahlar da dâhil olmak üzere şekillendirilmesi ve kraliyet nişanları olarak halkı yönetme aracı olarak kullanılması, Herodotos Targitaos mitindeki anlatımlarla sıradışı bir benzerlik göstermektedir. Bir anlamda Herodotos’un Kolaksais’in altın nesnelere güncel hayatta ilk kullanan, şekillendiren ve yaygınlaştıran kişi olduğunu doğrudan belirtmediği noktaları açıklığa kavuşturmaktadır. Tıpkı Cemşid’in tanrı

54 A. Köpür, “Eski Edebiyat ve Kültürümüzde Birbirini Çağrıştıran Kimi Kelimeler”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX/2, (2011), s. 344; D. A. Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2006, s. 134.

55 N. Lugal, *Firdevsi, Şahnâme I*, s. 69 (415-420, 448-450, 459-466, 470-471). Cemşid sonrasında birdenbire böbürlenmeye başlar, hünerin de zanaatın de, hastalıkları iyileştirmenin de kendi sayesinde olduğunu, hatta cihanı da kendisinin yarattığına inanmaya başlayarak Tanrı’ya isyan eder ve ona karşı benlik davasına girişir. Tanrı da bunun üzerine lütuf ve yardımını keser ve ülkesi tarumar olur; iç isyanlar başlar, tahtını Dahhâk’a bırakmak zorunda kalır. Bk. N. Lugal, *Firdevsi, Şahnâme I*, s. 72, 77-78 (472-494, 598-613).

56 Eski Tevrat (Kitab-ı Mukaddes)’ta Hanuh ya da Hanok adıyla geçen İdris peygamberin kitabında, bir melek dünyanın tozundan ve bir çeşmeden gümüş, kurşun ve kalayı üretmekte ve bu yeteneklerini insanlığa öğretmektedir (Hellenlerde Prometheus’un Zeus’tan ateşi çalması gibi). Sonrasında insanların bunlardan suretler üretmesinin, bu bilginin tek sahibi Tanrı olduğundan, insanlığının sonunu getirmesine yol açtığı aktarılmaktadır. Bk. R. Laurance – R. Charles-R. H. Platt, *İdris Peygamberin İki Kitabı*, çev. Oğuz Eser, İstanbul 2012, s. 176-177/Üçüncü Mesel: Tufan ve İnsanlığın Kurtuluşu, 4-11. Benzer şekilde Cemşid’in altın ve gümüşü topraktan elde etmesi de kendisinin tanrısal güçlerine karşılık gelmektedir.

Ahura Mazdâ'nın yardımıyla insanların faydasına mucizevi işlerin temsilini gerçekleştirdiği vurgulandığı gibi, Kolaksais'te Gök tanrı aracılığı ile başlangıçta büyük bir kutsiyet addeden keşiflerini yapmaktadır. Aslında otoritenin başındaki kralın önderlik ettiği ve halk arasında yagınlaştırmaya başladığı her bir icat tanrı ve tanrının temsil ettiği kralın mucizevi bir lütfu olarak görülmektedir.

Arkeolojik çalışmalar sonucunda günyüzüne çıkarılan bazı buluntular üzerinde de, Herodotos'un aktardığı mit içerisinde isimleri geçen karakterlerin temsillerinin yer aldığı düşünülmektedir. MÖ VI. yy. Haymanova Kurganı'nda bulunan kemik tarak üzerindeki görsellerin Targitaos ve Kolaksais'e ait olduğu öne sürülmüştür.⁵⁷ Bunun yanında muhtemelen bir İskit savaş eğitimi kampını canlandıran Voronej gümüş vazosu üzerinde İskit savaşçıların kullandıkları savaş aletleri hakkında bilgi verilmektedir. Vazo üzerindeki görsellerden birisinde daha tecrübeli olduğu belli olan bir İskit savaşçısı, kendisine göre daha genç olan bir savaşçıya öğüt vermekte ve ona yayını vererek savaşa hazırlanmaktadır.⁵⁸ Vazo ile ilgili değişik görüşler ileri sürülmüş, vazoda yer alan yaşlı ve sürekli öğüt veren kişinin Targitaos olabileceği iddia edilmiştir. Vazonun diğer yüzlerindeki figürler de göz önünde bulundurulursa aynı adamın kendinden daha genç olan üç ayrı kişiyle konuşarak onlara bir şeyler aktardığı anlaşılmaktadır. Yaşlı adamın (Targiatos'un) gücün simgesi olan yayı en küçük oğluna verdiği sahne, onu (Yani Kolaksais'i) yeni İskit kralı olarak seçmesi olarak yorumlanmaktadır.⁵⁹

Diğer taraftan Herodotos'un anlatısına daha fazla itibar ve gerçeklik kazandıran ve yerel bir geleneğe dayandığını gösteren Hint-Avrupa dil bağlantılarının varlığına dikkat çekilmiştir.⁶⁰ İskit isimlerinin çoğu oldukça bariz bir şekilde İran etimolojileri barındırmaktadır. Buna göre; ilk adam veya kral Targitaos (< Eski İranca, **darga-tavah-*) 'uzun süre güçlü kalabilen kişi', nehir tanrısı Borysthenes (< Eski İranca, **ar-stânâ-*) 'geniş-duran' ve Kolaksais tarafından kurulan kabile ismi Paralatai (Eski İranca, **para-dhâta*) 'ilk-kurulmuş' veya 'önceden kurulmuş' anlamlarına gelmektedir.⁶¹ Efsanedeki üç kardeşin adının sonundaki – *xais* (-*oksay/-aksay* soneki, isimlerin sonundaki – s veya – n Hellenic son eki, < Eski İranca, **xšaja=* yönetici) ögesinin, etimolojik olarak Eski Farsça'da (veya bir Avesta kelimesi/*xšayant-iamin*, tekil hâli *xšayqs*) kral veya iyi

57 Ayrıca bu kahramanların Cemşid/Yima ve Feridûn (Fereydûn/Faridûn, Avesta dilinde: H(Θ)raêtaona ve Orta Persçede: Frêdôn) ile bağlantılı oldukları düşünülmektedir. Bk. Yu. B. Polidovych, "The Comb from the Haymanova Mohyla and the Scythian Myth of the Hero Fighting a Dragon", *Archaeology and Early History of Ukraine*, XXXI/2, (2019), s. 483-492.

58 T. T. Rice, *The Scythians*, London 1957, s. 66-67.

59 D. S. Raevskii, "Kral Targitaos'un Efsanesini Anlatan Üç Vazo", *Unesco'dan Dünyaya Açılan Pencere Görüş: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütünün Aylık Dergisi*, XII, (1976); S. M. Çalış, "Karadeniz'in Kuzeyinde Yer Alan İskit Kurgan Buluntularındaki Savaş Betimlemeleri", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, XIV/1, (2017), s. 53. Targitaos karakterinin fantastik bir hayvan veya aslanla çatışmasını konu alan İskit sanat tasvirleri için ayrıca bk. J. Tascher, *The Royal Scythians*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), California State University 1991, s. 116.

60 Y. Safaee, "Scythian and Zoroastrian Earth Goddesses: A Comparative Study on Api and Ârmaiti", *Archaeology of Iran in the Historical Period, University of Tehran Science and Humanities Series*, ed. K. Niknami-A. Hozhabri (2020), s. 69, https://doi.org/10.1007/978-3-030-41776-5_6 [Erişim Tarihi: 21.12.2021]; A. I. Ivantchik, "Une légende sur l'origine des Scythes", s. 145 vd., 192.

61 H. Humbach – K. Faiss, *Herodotus's Scythians and Ptolemy's Central Asia*, s. 1-3.

yönetici anlamına gelen *xšâya/xšâyaθiya* (*hšaya, hšay*: yönetmek) kelimesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.⁶² Perslerin bu kelimeyi Medlerden, Medlerin de bir zamanlar kendileri üzerinde askerî ve kültürel etkilerinin yüksek olduğu Kraliyet İskitlerinden ödünç aldığı düşünülmektedir; bu kapsamda aslında – *oksay/-aksay* soneki – *ok/ak+say* şeklinde birbirinden bağımsız iki kökten oluştuğundan İran dilleriyle herhangi bir bağlantısı yoktur ve gerçekte İskit kökenlidir. Hatta – *ok* kökünün “klan”; – *say* kökünün “saygın” anlamında Türkçede “saygın klan” etimolojisine denk gelebileceği görüşü öne sürülmüştür.⁶³ Sonuçta mitte geçen isimler üzerindeki etimolojik açıklamalar esas olarak Pan-İranik bir yaklaşımla sınırlandırılmış ve tam anlamıyla çözülemeyen onomastik bulmacalar hâline dönüşmüştür.⁶⁴

Üç kardeşin isimlerinin ön eklerinin anlamı hakkında da tartışmaya açık bazı etimolojik öneriler yapılmıştır. Herodotos'ta geçtiği üzere,⁶⁵ Targitaos'un oğullarından en yaşlısı Lipoksais *Aukhatai*, orta kardeş Arpoksais'ten *Katiaroi/Traspies*, en küçüğü Kolaksais'ten *Paralatain* ataları türemiştir. Herodotos bu isimlerden eserinin geri kalanında bir daha bahsetmemektedir. Daha sonraki etnografik yazım edebiyatında İskit kavimleri olarak *Aukhatai/Auchetae/Auchatae* ve *Katiaroi/Cotieri* isimlerinin geçtiği anlaşılmaktadır.⁶⁶ Plinius'un sözünü ettiği savaşçı *Auchetae/Auchatae* kavminin Diodoros'un bahsettiği *Spalaei/Palaei/Pali* kavminin bir parçasını oluşturduğu önerilmiştir.⁶⁷ Çok fazla bilgi olmasa da, Herodotos'un mit kapsamında bahsettiği kavimlerin tarihte yaşamış gerçek etnik kabileleri temsil etme olasılığı yüksektir.

Herodotos'un mit kapsamında bahsettiği siyaseten devletin evlatlar arasında üçlü paylaşılması sistemi de İskitler başta olmak üzere Avrasya hanedanlıkları arasında yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Merhum yöneticinin oğulları arasında krallığın üçe bölünmesi, en büyük kısmının da işaret edilen vârise bırakılması (her zaman olmasa da en genç olanı) barbar olarak

62 H. J. Kim, “Herodotus’ Scythians viewed from a central Asian perspective”, s. 119; H. Humbach – K. Faiss, *Herodotus’ Scythians and Ptolemy’s Central Asia*, s. 2; A. I. Ivantchik, “Une légende sur l’origine des Scythes”, 145 vd.

63 Z. Hasanov, “On the Origins and Morphological Structure of the Scythian *ok-sai*/İskit *ok-sai* Unsurunun Oluşumu ve Morfoloji Struktürü Üzerine”, *Remarks on Turkish Studies/Türklük Mülâhazaları*, ed. M. Godzińska-A. Ç. Uysal-W. Chilton, Warsaw 2015, s. 268-274. Herodotos'ta bahsi geçen İskitlerin ne dil ne de mitolojide İran ırkıyla bağlantıları olmadığı, dillerinin muhtemelen Sanskritçe/Prakritçe'nin bir çeşidi olduğu görüşü için ayrıca bk. M. Nikić, “Scythians”, s. 40.

64 M. Nikić, “Scythians”, s. 35.

65 Hdt. IV.6.1. Bazı yazarlar *Aukhatai*'yi çiftçi, *Katiaroi/Traspies*'yi Nomad/Step Göçebesi ve *Paralatai*'yi Kraliyet İskitleri olarak tasnif etmektedirler. Bk. G. Holzer, “Namen skythischer und sarmatischer Stämme”, *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, CXXV, (1988), s. 193-213; I. Faulkner-Gentry, *Cross-Cultural Interaction and Migration: Rethorizing Greek Colonization in the 7th-4th Centuries BC with the Exchange of Attic Figured Pottery*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Minnesota 2018, s. 19. Ancak bunların ekonomik olarak üç farklı İskit grubu olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Bütün kavimler kendi içlerinde savaşçı ve çiftçilere sahip olduklarından mitler bahsi geçen kavim adlarının coğrafi olarak farklı gruplar olması mümkün gözükmemektedir.

66 *Cotieri* ismi için bk. Plin. VI.19. Valerius Flaccus (*Arg.* VI.48-64), *Colaxes* ve *Auchus*'u şahsi isimler olarak vermektedir.

67 Diodoros (II.43.3-4), *Spalaei/Palaei/Pali*'nin *Skythes*'in oğlu İskit kralı *Palos*'un soyundan geldiklerini bildirmektedir. Plinius (VI.19), *Auchetae/Euchatae*, *Athernei* ve *Asampatae* kavimlerinin *Palaei*'yi yenilgiye uğrattığından bahsetmektedir. *Auchetae* için ayrıca bk. Plin. IV.26; VI.7.

görülen step veya yarı göçebe toplumların en bariz özelliğidir.⁶⁸ Kolaksais, yönetimi devraldıktan sonra en geniş ve altının, dolayısıyla hazinenin tutulduğu toprakları yönetmeye başlamış ve topraklar geniş olduğundan o da ülkesini bölgesel olarak üç oğlu arasında paylaşmıştır.⁶⁹ Herodotos, Pers kralı I. Dareios'un İskit ülkesini MÖ 512 yılında istilası sırasında İskit ülkesinin üç kral arasında (Skopasis, Idanthysos ve Taksakis) bölündüğüne işaret etmektedir.⁷⁰ Muhtemelen en geniş toprakları elinde tutan Idanthysos İskitlerin en Büyük Kralı olarak kabul edilmekteydi.⁷¹ Aynı zamanda hanedanlık içinde kardeşler arasında başarının en genç çocuğa gitmesinin step toplumunda yeri bulunmaktadır. Genelde step toplumunda en büyük payı ailenin en gencinin aldığı görülmektedir. Moğol İmparatorluğu'nun kuruluş efsanesinde benzer durumla karşılaşmaktayız. Cengiz Han'ın doğrudan soyundan gelen Alanqo'nun en genç oğlu Bodonkhar annesinin ölümünden sonra klanının lideri olmuştur. Attila öldüğünde de imparatorluğunu pek çok oğlu arasında bölüştürmüştür. Benzer türden bölünmelere Cengiz Han öldüğünde Moğollar arasında, Selçuklular ve Timur devletinde de rastlanmaktadır.⁷²

Bu bağlamda Şahnâme'de geçen Ferîdûn ve oğullarının hikâyesindeki benzerlik inkâr edilemeyecek derecededir.⁷³ Ferîdûn, Pişdâdî hanedanının beş yüz yıl saltanatta kaldığı iddia edilen altıncı hükümdarıdır. Babasını öldüren Dahhâk'tan sonra İran tahtına geçen Ferîdûn, İran'ın en büyük mitolojik kahramanı, astronomi ve felsefenin kâşifi olarak kabul edilir; ayrıca bir doktor ve büyümlü güçlere sahip olduğu anlatılmaktadır.⁷⁴ Şahnâme'de Dahhâk bir rüya görür ve bu rüyasının mübedler tarafından yorumlanmasını ister ancak onlar rüyayı yorumlamaktan çekinirler; çünkü gerçekte bu rüyada Ferîdûn'un onun tahtını ele geçireceğinin haberi verilmektedir. Mübedlerin içinde Zirek adlı birisi cesaret edip şunları aktarır: "O...

68 S. K. Psarras, "Han and Xiongnu: a Reexamination of Cultural and Political Relations (I)", *Monumenta Serica*, LI (2003), s. 129. Cornelius Tacitus, MÖ I. yy.'ın sonlarında, Germani'nin kökenlerini kaydetmeye başladığında, İskitli Targitaos gibi tanrı Tuisto'nun oğlu Mannus'un oğlundan türeyen üç Germani kavminden bahsetmektedir (Tac. *germ.* III). Bu aktarımının İskit köken mitiyle bağlantısı olabileceği konusunda bk. T. G. Major, *Literary Developments of the Table of Nations and the Tower of Babel in Anglo-Saxon England*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Toronto 2010, s. 127. Eski Tevrat ta (Yaratılış, 10), Targitaos ve Mannu(o)s gibi Hz. Nuh'un da üç oğlu olduğu anlatılır: Sem, Cham ve Iapheth. Onların soyundan gelenlere daha sonra bilinen halkların kökenleri verilir ve bölümde şu sonuca varılır: "Tufandan sonra yeryüzünde milletler bunlar tarafından bölündü". Bk. P. J. Geary, "Europe of Nations or the Nation of Europe, Origin Myths Past and Present", *Revista Lusófona de Estudos Culturais/Lusophone Journal of Cultural Studies*, I/1, (2013), s. 42.

69 Hdt. IV.7.2.

70 Hdt. IV.120.

71 En büyüğü altının tutulduğu alandır (Hdt. IV.7.2).

72 H. J. Kim, "Herodotus' Scythians viewed from a central Asian perspective", s. 118.

73 Bu konuya yönelik detaylı çalışmaya (ДС, Раевский, *Мир Скифской Культуры. Языки славянских культур*, Москва 2006, s. 51, 95-7, 107-12) atf için bk. Y. Safaee, "Scythian and Zoroastrian Earth Goddesses", s. 69. Hz. Nuh'un üç oğul örneğinde olduğu gibi, diğer Hellen yazımlarında da insanlık veya milletlerin kökenini tanımlayan sabit motif olarak üç oğul örnekleme kendisini göstermektedir. Hellen mitolojisinde Tufan *logosunun* baş kahramanı Deukolion: Pronoos, Orestheus ve Marathionius; Argoş'un ilk insanı Phoroneus; Pelasgos, Iasos ve Agenor; Lydos, Mysos ve Kar adlı üç kardeşten türeyen Küçük Asia halkları. Bk. G. Darshan, "The Biblical Account of the Post-Diluvian Generation (Gen. 9:20-10:32) in the Light of Greek Genealogical Literature", *Vetus Testamentum*, LXIII/4, (2013), s. 523, dipnot 29.

74 <https://iranicaonline.org/articles/feredu->; N. Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 307-310.

delikanlılık çağına geldiği vakit başı aya kadar yükselecek ve taç, taht, külah isteyecek. Boyu bir servi gibi uzayacak ve omzunda çelik gibi bir gürz taşıyacak. Öküz kafası biçimindeki bu gürzü senin kafana indirecek...” dedi. Bu sebeple Dahhâk ne yedi ne içti, onun izini bulmaya çalıştı, dünyanın her tarafına haber saldı.⁷⁵ Buna rağmen Ferîdûn’un annesi Ferânek oğlunu gizlice büyütmeyi başardı, onu bir yayla sahibine verdi ve burada Ferîdûn Bermâyûn adındaki bir ineğin sütüyle beslenip büyüdü. Ferîdûn 16 yaşına geldiğinde Elburz Dağı’ndan ayrılarak ovaya indi, annesinin yanına gitti ve babasıyla Dahhâk arasında geçenleri öğrendi. Bu sırada Dahhâk ile problem yaşayan demirci Kâve, Ferîdûn’un safında yer almaları konusunda halkı kışkırtmaya başladı. Bunun üzerine Ferîdûn kendisinden büyük olan diğer iki kardeşi ile birlikte (Keyânûş ve Purmâye) tahtı ele geçirme hazırlıklarını başlattı.⁷⁶ Bu noktada şöyle devam edilmektedir:

“Ferîdûn onlara dedi ki: ‘Ey yiğitler, şen ve bahtiyar olun! Dünya iyilik içinde döner. Büyüklüğün külahı da dönüp dolaşır yine bize kalır. Demircilerin usta olanlarını buraya getirin de bize bir gürz yapınlar!’. Ferîdûn bu sözleri söyler söylemez kardeşleri demirciler çarşısına koştu. Ne kadar usta demirci varsa hepsi Ferîdûn’un yanına geldi. Ferîdûn pergeli eline aldığı gibi onlara gürzün şeklini çizdi. Toprağın üzerine çizdiği bu şekil öküz başına benliyordu. Bunun üzerine demirciler derhal işe başladı ve bitirir bitirmez, güneş gibi parıldayan bu ağır gürzü cihan padişahına götürdüler... Ferîdûn, demircilerin bu eserini çok beğendi: onlara altın, elbise ve gümüş bağışladı... Ferîdûn’un başı o kadar göğe yükseldi ki, neredeyse güneşe değecekti. Babasının intikamını almak için sıkı sıkıya kemerini bağladı.”⁷⁷

Sonrasında Ferîdûn iki kardeşiyle birlikte Dahhâk’a karşı savaş açtı. “Yaşca ötekilerden küçük, ama her hususta onlardan üstün...Elinde dağ parçası gibi büyük bir gürz vardı ki, hepsinin ortasında parıl parıl parlıyordu...Öküz kafası biçimindeki gürzü [Dahhâk’ın] başına indirdi, tulgasını parçaladı.”⁷⁸ Ferîdûn nihayetinde Dahhâk’ı yenilgiye uğrattı ancak öldürmedi, onu Demâvend Dağı’nda bir mağaraya hapsetti.

Ferîdûn’un Salm/Selm, Tûr/Töz ve Êriz/Âraj/İrec adlarında üç oğlu oldu ve ülkesini oğulları arasında paylaştırdı. Rûm ve Batı ülkesini Salm/Selm’a, Türkistan ve Çin’i (Tûran Ülkesi) Tûr/Töz’a, İran ve Hindistan’ı en genç oğlu İrec/Eriz’e verdi. Ayrıca İrec’e “padişahlığın taç ve tahtını verdi. Çünkü fildişi tahta, taca, kılıca ve saltanat mührüne layık olarak onu gördü. Akıllı, bilgili ve düşünceli olanlar, onu ‘İran padişahı’ olarak kabul ettiler.”⁷⁹ Üç oğlu arasında daha sonra bir anlaşmazlık çıktı ve olaylar diğer ikisinin en genç kardeşe suikast düzenlenmesine kadar ilerledi. Genç kardeşin kellesi yaşlı Ferîdûn’a gönderildi ancak İrec’in oğlu Menûchehr, çelik zırh giyerek ordularıyla amcalarından intikamını almayı başardı ve yaşlı Ferîdûn ölmeden

75 N. Lugal, *Firdevsi, Şahnâme I*, s. 85 (725-729, 737739, 750).

76 N. Lugal, *Firdevsi, Şahnâme I*, s. 86-91 (751-905).

77 N. Lugal, *Firdevsi, Şahnâme I*, s. 91-92 (906-915, 918-919).

78 N. Lugal, *Firdevsi, Şahnâme I*, s. 96 (1048-1050, 1104).

79 N. Lugal, *Firdevsi, Şahnâme I*, s. 115 (1453-1456).

önce kendi elleriyle Menûcehr'e taç giydirdi.⁸⁰ Özetle; Ferîdûn'un astronomiyi keşfetmiş olması Herodotos'ta Kolaksais'in gökyüzü güçleriyle olan bağlantısına benzemektedir ve yine burada üç oğul arasında hükümlanlık alanının bölündüğü ve kraliyet tacına en küçük oğulun layık olduğu görülmektedir. Ferîdûn'un çelikten gürzü ve Menûcehr'in çelik zırhı da hükümlanlık nişanlarına işaret etmektedir.

Sonuç

Targitaos *logosu*, görünürde mitolojik motifler içerse de, aslında ilk İskit hanedanlığının nasıl kurulduğuna dair tarihi bilgiler sunmaktadır. İskitlerin (Kraliyet İskitlerinin) daha merkezî devletler kurmaya başladıkları MÖ VII. yy'dan itibaren kendi kraliyet veya hanedanlık soy kütüklerine dair en azından söylencelere sahip oldukları ve bunlardan birisinin Herodotos sayesinde yazıya döküldüğünü görmekteyiz. Mit içinde ismi geçen ilk kral İskit kralı Targitaos, ilk merkezî devletin kurucu atası olmalıdır ve bu bağlamda kendisine ilahi otorite bahşedilmiştir. Ancak üç oğlu arasında en genci Kolaksais'in asıl merkezî veya otoriter hükümeti kuran kral olması ihtimali yüksektir. Hanedanlık otoritesi olmadan veya başlamadan sosyal sınıfların olma ihtimali de zayıftır. Otorite tanrıdan, kraldan (bazen baba altında) veya tanrıyı temsil eden kraldan gelebilir ve koşulsuz itaatin başlangıcıdır. Bu bağlamda aldanmaya da ihtiyaç duyan özellikle antik dönem insanları en başta meşruiyetini tanrıdan aldığına inanmaya başladıkları, geleneksel ve karizmatik otoritenin başındaki krala itaat ederler. Bireyselliğin de önünü açan sosyal sınıflaşma kültürü zayıf olduğundan bu itaat kültürü İskitler gibi topluluklarda kitlesel niteliktedir; araya aracı sınıftan bürokratlar sokmaya veya bürokratik bir mekanizma kurmaya bile çok fazla gerek duymazlar. Bu sebeple itaatte en önemli unsur en tepedekine olandır. Bu bağlamda Targitaos miti içinde adı geçen nesnelere doğrudan kraliyet nişanları veya sembolleri olma ihtimali dikkate alınmalıdır. Aslında nesnelere oluşumu, kurucu kral Kolaksais'in sadece siyasi yönetici değil Cemşîd örneğinde olduğu gibi halkına altının işlenmesi gibi yenilikler kazandıran bir kültür kahramanı olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde babasının yarı tanrı/ilahi yönü gibi onun bu keşfine de kutsiyet addedilmiştir; o da babası gibi otoritesini Gök tanrıdan ve sembolik olarak tanrının gönderdiği düşünülen gerçekte kendisinin imalatlarında rol aldığı kraliyet nişanlarını temsil eden nesnelere almaya devam etmektedir. Erdeşîr hikâyesinde olduğu gibi nişanların elde edilmesi ona kral olarak meşruiyet kazandırmıştır. Kolaksais öldüğünde de tıpkı Ferîdûn örneğinde olduğu gibi ülkesinin en değerli kısmını üç oğlu arasından en gencine devretmeyi tercih etmektedir.

80 N. Lugal, *Firdevsî, Şahnâme I*, s. 115-150 (1458-2353).

KAYNAKÇA

Antik Literatür

- Aiskh. *Hept/Sept.* (= Aiskhylos, *Hepta epi Thebas/Septem contra Thebas*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Aeschylus. Aeschylus. With an English translation by H. W. Smyth in two volumes, vol. I. Seven Against Thebes.* Cambridge/London 1926.
- Clem. *Strom.* (= Clemens/Klimes, *Stromata*) Kullanılan Metin ve Çeviri için web sayfası: <http://www.earlychristianwritings.com/text/clement-stromata-book1.html> [Erişim Tarihi: 21.10.2021].
- Curt. (= Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The History of Alexander.* With an English translation by J. Yardley. With an Introduction and notes by W. Heckel. London/New York 1984.
- Diod. (= Diodorus Siculus, *Bibliothèque Historique*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Diodorus Siculus. Library of History.* With an English translation by C. H. Oldfather, vol. I, Cambridge/London 1933.
- Hdt. (= Herodotos, *Historiai*) Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Herodotus.* With an English translation by A. D. Godley. Cambridge/London 1920. *Herodot Tarihi.* çev. M. Ökmen – A. Erhat, İstanbul 1991².
- Hes. *Id. Dak.* Fr. (= Hesiodos, *Idaioi Daktyloi, Fragmenta*). Kullanılan Metin: R. Merkelbach – M. L. West, *Fragmenta Hesiodica*, Oxford 1967.
- Hippol. *Ref.* (= Hippolytus, *Refutatio omnium haeresium*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Hippolytus, Refutatio omnium haeresium*, Edited by M. Marcovich. Berlin/New York 1986, reprint 2014.
- Iust. (= Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*) Kullanılan Metin ve çeviri: *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus.* With an English translation by J. C. Yardley. With introduction and explanatory notes by R. Develin. Atlanta 1994.
- Plin. *NH.* (= G. Plinius Secundus “Yaşlı”, *Naturalis Historia*) Kullanılan Metin ve çeviri: *Pliny the Elder. The Natural History.* With an English Translation by J. Bostock. London 1855. Kullanılan Metin ve Çeviri için web sayfası: <https://www.theoi.com/Text/LycophronAlexandra1.html> [Erişim Tarihi: 19.11.2022].
- Strab. (= Strabon) Kullanılan Metin ve çeviri: *The Geography of Strabo*, Edited by H. L. Jones. Cambridge/London 1924.
- Tac. *germ.* (= Tacitus, *Germania*) Kullanılan Metin ve çeviri: *The Annals.* With an English translation by W. Peterson. London/New York 1925.
- Val. Flac. *Arg.* (= C. Valerius Flaccus, *Argonauticon*) Kullanılan Metin ve çeviri: *Argonautica.* With an English translation by W. J. H. Mozley, Cambridge/London 1939. Kullanılan Metin ve Çeviri için web sayfası: <https://www.theoi.com/Text/ValeriusFlaccus6.html> [Erişim Tarihi: 25.11.2022].

Modern Literatür

- Abe, T., “The Two Orients for Greek Writers”, *Kyoto Journal of Ancient History*, XI, (2011), s. 1-14.
- Baragwanath, E. – Bakker, M. de (ed.), “Introduction”, *Myth, Truth, and Narrative in Herodotus*, Oxford 2012, s. 1-56.
- Berzon, T. S., *Classifying Christians: Ethnography, Heresiology, and the Limits of Knowledge in Late Antiquity*, California 2016.
- Braund, D., “Herodotus’ Spartan Scythians”, *Pontus and the Outside World: Studies in Black Sea History, Historiography, and Archaeology*, ed. C. J. Tuplin, Leiden 2004, s. 25-41.
- Çalış, S. M., “Karadeniz’in Kuzeyinde Yer Alan İskit Kurgan Buluntularındaki Savaş Betimlemeleri”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, XIV/1, (2017), s. 42-60.

- Darshan, G., "The Biblical Account of the Post-Diluvian Generation (Gen. 9:20-10:32) in the Light of Greek Genealogical Literature", *Vetus Testamentum*, LXIII/4, (2013), s. 515-535.
- Demir, M., "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi: Khalybler", *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı (09-11 Ekim)*, Giresun 2008, s. 67-85.
- _____, "İskit-Sparta Bağlantıları Üzerine Değerlendirmeler", *Archivum Anatolicum*, XIV/2, (2020), s. 177-218.
- _____, "İskitlerin Kökeni Üzerine Değerlendirmeler: Coğrafi Yorum", *Kaşgarlı Mahmut Anısına Türkiye ve Türk Dünyası-VII*, ed. Y. E. Tansü, Ankara 2020, s. 242-285.
- _____, "MÖ VI. yy'da İskit-Atina İlişkilerinin Başlangıcı Üzerine Değerlendirmeler", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, III/6, (2021), s. 161-186.
- Dumézil, G., *Romans de Scythie et d'alentour*, Paris 1978.
- Dumézil, G., "La société scythique avait-elle des classes fonctionnelles?", *Indo-Iranian Journal*, V/3, (1961/62), s. 187-202.
- Faulkner-Gentry, I., *Cross-Cultural Interaction and Migration: Retheorizing Greek Colonization in the 7th-4th Centuries BC with the Exchange of Attic Figured Pottery*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Minnesota 2018.
- Fehling, D., *Herodotus and his 'Sources': Citation, Invention and Narrative Art/Die Quellenangaben bei Herodot: Studien zur Erzählkunst Herodots*, Berlin/New York, Trans. J. G. Howie, Leeds 1990.
- Fowler, R. L., "Gods in Early Greek Historiography", *The Gods of Ancient Greece. Identities and Transformations*, ed. J. N. Bremmer-A. Erskine, Edinburgh 2010, s. 318-334.
- Frenczi, E., "New Interpretation of the Ethnic Name 'Scythian' and Its Significance to the Etymology of the 'Basque'", *Journal of Eurasian Studies*, I/2, (2019), s. 43-67.
- Geary, P. J., "Europe of Nations or the Nation of Europe, Origin Myths Past and Present", *Revista Lusófona de Estudos Culturais/Lusophone Journal of Cultural Studies*, I/1, (2013), s. 36-49.
- Hadas, M., "Utopian Sources in Herodotus", *Classical Philology*, XXX/2, (1935), s. 113-121.
- Hall, E., *Inventing the Barbarian. Greek Self-definition through Tragedy*, Oxford 1989.
- Harrison, T., *Divinity and History: the Religion of Herodotus*, Oxford 2000.
- Hartog, F., *The Mirror of Herodotus: The Representation of the Other in the Writing of History/ Le miroir d'Hérodote: Essai sur la représentation de l'autre*, Trans. J. Lloyd, Berkeley/London 1988.
- Hasanov, Z., "On the Origins and Morphological Structure of the Scythian *ok-sai*/İskit *ok-sai* Unsurunun Oluşumu ve Morfoloji Struktürü Üzerine", *Remarks on Turkish Studies/Türklük Mülhazaları*, ed. M. Godzińska-A. Ç. Uysal-W. Chilmon, Warsaw 2015, s. 268-274.
- Hinge, G., "Scythian and Spartan Analogies in Herodotus' Representation: Rites of Initiation and Kinship Groups", *The Cauldron of Ariantas: Studies presented to A. N. Ščeglov on the occasion of his 70th birthday*, Black Sea Studies; Nr. 1, ed. P. G. Bilde-J. M. Højte-V. F. Stolba, Aarhus 2003, s. 55-77.
- Holzer, G., "Namen skythischer und sarmatischer Stämme", *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, CXXV, (1988), s. 193-213.
- Humbach, H. – Faiss, K., *Herodotus's Scythians and Ptolemy's Central Asia: Semasiological and Onomasiological Studies*, Wiesbaden 2012.
- Hunter, V., *Past and Process in Herodotus and Thucydides*, Princeton 1982.
- Huntingford, G. W. B., "Who Were the Scythians?", *Anthropos*, XXX.5/6, (1935), s. 785-795.
- Ivantchik, A. I., "Une légende sur l'origine des Scythes (HDT. IV 5-7) et le problème des sources du Scythicos logos d'Hérodote", *Revue des Études Grecques*, CXII/1, (1999), s. 141-192.

- _____, “The Funeral of Scythian Kings: The historical reality and the description of Herodotus (IV, 71-72)”, *Barbarians of Ancient Europe*, ed. L. Bonfante, Cambridge 2011, s. 71-106.
- Johnson, J. W., “The Scythian: His Rise and Fall”, *Journal of the History of Ideas*, XX/2, (1959), s. 250-257.
- Kim, H. J., “Herodotus’ Scythians viewed from a central Asian perspective: its historicity and significance”, *Ancient West and East*, IX, (2010), s. 115-134.
- Kuz'mina, E. E., *The Origin of Indo-Iranians*, ed. P. Mallory, Leiden/Boston 2007.
- Köpür, A., “Eski Edebiyat ve Kültürümüzde Birbirini Çağrıştıran Kimi Kelimeler”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX/2, (2011), s. 341-373.
- Laurance, R. – Charles, R. – Platt, R. H., *İdris Peygamberin İki Kitabı*, çev. O. Eser, İstanbul 2012.
- Lincoln, B., *Myth, Cosmos, and Society: Indo-European Themes of Creation and Destruction*, Cambridge/Harvard 1986.
- _____, “Once Again ‘the Scythian’ Myth of Origins (Herodotus 4.5-10)”, *Nordlit*, XXXIII, (2014), s. 19-34.
- Loma, A., “Namenkundliches zur skythischen Abstammungssage”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, XVI, (2011), s. 75-92.
- Lugal, N (çev.), *Firdevsî, Şahnâme I*, İstanbul 2005.
- Major, T. G., *Literary Developments of the Table of Nations and the Tower of Babel in Anglo-Saxon England*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Toronto 2010.
- Monette, C. R., *A Comparative Study of the Hero in Medieval Ireland, Persia and England*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Toronto 2008.
- Omidşalar, M., “Notes on Some Women of the Shahname”, *Nâme-ye İrân-e Bâstân*, I/1, (2001), s. 23-48.
- Piotrovsky, B., “Early Cultures of the Lands of the Scythians”, *From the Lands of the Scythians: Ancient Treasures from the Museums of the U.S.S.R. 3000 B.C.-100 B.C.*, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, XXXII/5, (1973-1974), s. 12-25.
- Polidovych, Yu. B., “The Comb from the Haymanova Mohyla and the Scythian Myth of the Hero Fighting a Dragon”, *Archaeology and Early History of Ukraine*, XXXI/2, (2019), s. 483-492.
- Psarras, S. K., “Han and Xiongnu: a Reexamination of Cultural and Political Relations (I)”, *Monumenta Serica*, LI (2003), s. 55-236.
- Raevskii, D. S., “Kral Targitaos’un Efsanesini Anlatan Üç Vazo”, *Unesco’dan Dünyaya Açılan Pencere Görüş: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütünün Aylık Dergisi*, XII, (1976).
- _____, *Scythian Religion*, 1987:
- <http://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/scythian-religion> [Erişim Tarihi: 01.10.2021].
- Раевский, ДС., *Мир Скифской Культуры. Языки славянских культур*, Москва 2006.
- Rice, T. T., *The Scythians*, London 1957.
- Safae, Y., “Scythian and Zoroastrian Earth Goddesses: A Comparative Study on Api and Ārmaiti”, *Archaeology of Iran in the Historical Period, University of Tehran Science and Humanities Series*, ed. K. Niknami-A. Hozhabri (2020), s. 65-75, https://doi.org/10.1007/978-3-030-41776-5_6 [Erişim Tarihi: 08.10.2021].
- Tascher, J., *The Royal Scythians* (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), California State University 1991.
- Tökel, D. A., *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2006.
- Vandiver, B. E., *Heroes in Herodotus: The Interaction Myth and History*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), The University of Texas at Austin 1990.

Ward, A. M. E., *Philosophy and Empire: Herodotus and the Best Regime*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fordham University 2002.

_____, “Self-reflection, Egyptian Beliefs, Scythians and “Greek Ideas”: Reconsidering Greeks and Barbarians in Herodotus”, *The European Legacy*, XI/1, (2006), s. 1-19.

Wessellman, K., “Se non è vero: On the Use of Untrue Stories in Herodotus”, *Truth and History in Ancient World: Pluralising the Past*, ed. I. Ruffell-L. I. Hau, New York/London 2017, s. 130-154.

Yıldırım, N., *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul 2008.

Yıldırım, N. (çev.), *Firdevsî, Şahnâme II*, İstanbul 2016.

Zalin, M. S., *Studies in Aetiology and Historical Methodology in Herodotus*, (PhD Thesis/Yayımlanmamış Doktora Tezi), Duke University 2016.

Elektronik Kaynaklar

<https://iranicaonline.org/articles/feredu> – [Erişim Tarihi: 18.10.2021].

<https://iranicaonline.org/articles/jamsid-i> [Erişim Tarihi: 28.10.2021].

Kârnâmag î Ardashîr î Babagân (Babagın Oğlu Ardashîr'in İcraatlarının Kitabı), II.12-13. Bk. <http://www.avesta.org/pahlavi/karname.htm> [Erişim Tarihi: 08.11.2021].

Nikić, M., “Scythians: Scientific Genocide (3) Scythian Geneology”, УДК БРОЈЕВИ: XCIV (=1:3), (2009), s. 33-43. <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/11/Momir-Niki%C4%87-SCYTHIANS-SCIENTIFIC-GENOCIDE-3-SCYTHIAN-GENEALOGY.pdf> [Erişim Tarihi: 13.12. 2021].